T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ENFLASYONUN DIŞ TİCARET ÜZERİNDEKİ ETKİSİ - TÜRKİYE ÖRNEĞİ

GİZEM KOMBAK

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. SADİ UZUNOĞLU

EDİRNE 2019

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

.....İKTİSAT..... ANABİLİM DALI

..YÜKSEK....LİSANS.....PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GİZEM....KOMBAK..... tarafından hazırlanan ENFLASYONUN...DIŞ...TİCARET...ÜZERİNDEKİ...ETKİSİ.-.TÜRKİYE...ÖRNEĞİ Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 9.-10. maddeleri uyarınca ...08.07.2019..... günü saat .....11.00..... 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *..Kabul.....Edilmesine..... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. İ. Sadi UZUNOĞLU	Kabul Edilmesine	
Prof. Dr. Ahmet ATAKİŞİ	Kabul Edilmesine	
Dr. Öğret.m Üyesi Mehmet ALTUNTAŞ	Kabul Edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10267563
Yazar Adı / Soyadı	GİZEM KOMBAK
T.C.Kimlik No	34780866990
Telefon	5548942860
E-Posta	gizemakin22@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	ENFLASYONUN DIŞ TİCARET ÜZERİNDEKİ ETKİSİ - TÜRKİYE ÖRNEĞİ
Tezin Tercümesi	THE EFFECT OF INFLATION ON FOREIGN TRADE – TURKEY SAMPLE
Konu	Ekonomi = Economics
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	İktisat Anabilim Dalı
Bilim Dalı	İktisat Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2019
Sayfa	82
Tez Danışmanları	PROF. DR. İSMAİL SADİ UZUNOĞLU
Dizin Terimleri	Döviz kuru=Exchange rate ; Cari açık=Current account deficit ; Enflasyon=Inflation
Önerilen Dizin Terimleri	Dış Ticaret = Foreign Trade

10.07.2019

İmza:.....

Tezin Adı: Enflasyonun Dış Ticaret Üzerindeki Etkisi – Türkiye Örneği
Hazırlayan: Gizem KOMBAK

ÖZET

Dış ticaret, bir ülkedeki özel kişi ve kuruluşların veya kamu kuruluşlarının diğer ülkeler ile yaptıkları mal alım-satım işlemleridir. Dış ticaret, ülkelere küreselleşme sürecinde önemli katkılar sağlamaktadır ve ülkelerin daha ucuz, daha farklı ve daha kaliteli hizmet ve mal alım-satımını sağlayan bir sistemdir. Bu çalışma kapsamında, 2003-2019 dönemi mevsimsel verileri kullanılarak Türkiye'de dış ticaretteki değişimin enflasyon ve reel efektif döviz kurları tarafından nasıl etkilendiği incelenmiştir. Genişletilmiş Dickey-Fuller birim kök testleri yardımı ile serilerin bireysel zaman serisi özellikleri, Granger nedensellik testi ile seriler arasındaki nedensellik ilişkilerinin yönü ve Yapısal VAR analizi ile de değişkenler arası etki-tepki mekanizması belirlenmiştir.

Granger nedensellik test sonuçları cari açık ile enflasyon ve reel efektif döviz kuru arasında bir nedensellik olduğunu ortaya koymuştur. Yapısal VAR etki-tepki sonuçlarına göre enflasyon değişkenine verilen bir birim şokun değişkenler üzerindeki etkileri sırasıyla şöyle olmuştur: Şokun cari açık üzerinde genel olarak etkisi pozitif yönlü olup; enflasyon cari açığı artırmıştır. Bu sonuç enflasyon yüksek olduğu dönemde ithalat ile enflasyonu bastırma ile açıklanmaktadır. Ancak reel efektif döviz kurunun enflasyona tepkisi ilk 6 dönemde negatif olup, sonrasında pozitif olmuştur. Yani enflasyon, 6 dönemden sonra reel efektif döviz kurunu artırarak, uluslararası rekabet gücünü düşürerek ithalatın yükselme ve ihracatı düşürme yönde etkilemiştir. Bununla birlikte reel efektif döviz kuru değişkenine verilen bir birim şok cari açık üzerinde negatif etki bırakarak, cari açığı negatif yönde etkilemiştir. Aynı şekilde reel efektif döviz kuru, enflasyon üzerinde de negatif etki bırakmıştır. Reel efektif döviz kuru artığında rekabet gücü düşerek ithalat hacmi yükselmiş ve böylece enflasyon düşmesi yönünde baskı oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dış ticaret, enflasyon, döviz kurları.

Name of the Thesis: The Effect of Inflation on Foreign Trade – Turkey Sample
Prepared by: Gizem KOMBAK

ABSTRACT

Foreign trade is the purchase and sale transactions of private individuals and institutions or public institutions in a country with other countries. Foreign trade provides important contributions to countries in the process of globalization and it is a system that provides countries with cheaper, different and better quality services and goods. In this study, the effect of inflation and real effective exchange rates on foreign trade in Turkey over 2003-2019 period is examined by using seasonal data. With the help of extended Dickey-Fuller unit root tests, individual time series characteristics of the series, direction of causality relationships between the series with Granger causality test and the effect-response mechanism between variables were determined with the help of Structural VAR analysis.

Granger causality test results revealed a causality between the current account deficit and inflation and the real effective exchange rate. According to the structural VAR effect-response results, the effects of one unit shock on the variables were as follows: Generally, the impact of the shock on the current account deficit was positive; inflation increased the current account deficit. This result is explained by the suppression of inflation with import in the period when inflation is high. However, the reaction of real effective exchange rate to inflation was negative in the first 6 periods and then positive. In other words, inflation increased the imports and decreased the exports, increasing the real effective exchange rate and decreasing international competitiveness after 6 periods. Besides, one unit shock to the real effective exchange rate variable had a negative impact on the current account deficit and negatively affected the current account deficit. Likewise, the real effective exchange rate had a negative impact on inflation. In the real effective exchange rate increase, the competitiveness decreased and the import volume increased, thus putting pressure on the fall in inflation.

Key words: Foreign trade, inflation, exchange rates.

TEŞEKKÜR

Tez hazırlık sürecinde benimle engin tecrübelerini paylaşan, yoluma ışık tutan, saygıdeğer tez danışmanım Prof. Dr. Sayın İsmail Sadi UZUNOĞLU'na en kalbi duygularımla teşekkür ederim. Ayrıca lisans öğrenimim boyunca ve tez aşamamda akademik anlamda beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan, desteklerini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Sayın Ahmet ATAKİŞİ'ye sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Yaşamımın her döneminde ve eğitim hayatım boyunca varlıklarına binlerce kez şükrettiğim, arkamda daima desteklerini hissettiğim, tez çalışma sürecinde de yanımda bana güç veren annem Zeynep AKIN'a , babam Yüksel AKIN'a sonsuz sevgilerimi sunarım.

Son olarak bu süreçte bir kez daha beni yalnız bırakmayacağını anladığım her zaman yanımda olan ve bana güç veren yol arkadaşım, sevgili eşim Onur KOMBAK'a teşekkürü bir borç bilirim.

.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **ii**
TEŞEKKÜR ..... **ii**
İÇİNDEKİLER ..... **iv**
TABLO LİSTESİ ..... **vii**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **viii**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
ENFLASYON

1.1. Kavramsal Çerçeve 3
1.2. Enflasyon Teorileri 4
1.2.1. Klasik Teori 5
1.2.2. Keynesçi Teori 6
1.2.3. Parasalcı (Moneter) Teori 6
1.2.4. Yapısalcı Teori 7
1.3. Nedenlerine Göre Enflasyon Türleri 7
1.3.1. Talep Enflasyonu 7
1.3.2. Maliyet (Arz) Enflasyonu 8
I.3.3. Yapısal Enflasyon 9
1.4. Gelişme Sürecine Göre Enflasyon Türleri 9
1.4.1. Açık Enflasyon 10
1.4.2. Gizli Enflasyon 10
1.4.3. İthal Enflasyon 11
1.5. Hızına Göre Enflasyon Türleri 11
1.5.1. Ilımlı Enflasyon 11
1.5.2. Kronik Yüksek Enflasyon 12
1.5.3. Hiperenflasyon 12

İKİNCİ BÖLÜM
DIŞ TİCARET

2.1. Dış Ticaret ile İlgili Tanımlar 13
2.2. Dış Ticaretin Önemi 14
2.3. Dış Ticaretin Nedenleri 15
2.3.1. Fiyat Farklılıkları 16
2.3.2. Mal Farklılaştırması 16
2.3.3. Tüketicinin Tercihleri 16
2.3.4. Yurtiçi Üretim Yetersizliği 17
2.4. Dış Ticaret Teorileri 17
2.4.1. Klasik Dönem Öncesi Dış Ticaret Teorileri 18
2.4.1.1. Merkantilizm 19
2.4.1.2. Fizyokrasi 19
2.4.2. Klasik Dış Ticaret Teorileri 20
2.4.2.1. Mutlak Üstünlükler Teorisi 22
2.4.2.2. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi 22
2.4.2.3. Karşılıklı Talepler Teorisi 23
2.4.2.4. Fırsat Maliyeti Teorisi 24
2.4.2.5. Heckscher-Ohlin (Faktör Donatımı) Teorisi 24
2.4.3. Yeni Dış Ticaret Teorileri 27
2.4.3.1. Varlık Teorisi 27
2.4.3.2. Nitelikli İşgücü Teorisi 28
2.4.3.3. Teknoloji Açığı Teorisi 28
2.4.3.4. Ürün Dönemleri Teorisi 29
2.4.3.5. Tercihlerde Benzerlik Teorisi 30
2.4.3.6. Ölçek Ekonomileri Teorisi 30
2.4.3.7. Monopolcü Rekabet Teorisi 31
2.4.3.8. Oligopolcü Rekabet Teorisi 31
2.5. Dış Ticaret Politikası 32
2.5.1. Dış Ticaret Politikasının Amaçları 33
2.5.2. Dış Ticaret Politikasının Araçları 34
2.5.2.1. Gümrük Tarifeleri 35

2.5.2.2. İhracatın Özendirilmesi 35
2.5.2.3. Döviz Kontrolü 36
2.5.2.4. Tarife Dışı Önlemler 36
2.6. Dış Ticareti Etkileyen Faktörler 37
2.6.1. Yurtiçi Ve Yurtdışı Gelir Düzeyleri 38
2.6.2. Mesafe 38
2.6.3. Göreli Fiyatlar 39
2.6.4. Döviz Kuru 39
2.6.5. Nüfus 40
2.6.6. Ortak Dil 40
2.6.7. Ortak Sınır 40
2.6.8. Ticaret Reformları 41
2.6.9. Doğrudan Yabancı Yatırımlar 42
2.6.10. Enflasyon 42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ENFLASYONUN DIŞ TİCARET ÜZERİNDEKİ ETKİSİ - TÜRKİYE ÖRNEĞİ

3.1. Veri Seti 45
3.2. Ekonometrik Analiz 47
3.2.1. Birim Kök Testi 47
3.2.2. Granger Nedensellik Testi 50
3.2.3. Yapısal VAR (SVAR) 51
3.3. Bulgular 53
3.3.1. Optimum Gecikme Sayısı 53
3.3.2. Modelin İstikrar Testleri 54
3.3.3. Yapısal VAR *(f(CA, ENF, RER))* Sonuçları 57

SONUÇ 61
KAYNAKÇA 63

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Temel Varsayımları Dış Ticaret Hakkında Görüşleri 18
Tablo 2. Heckscher-Ohlin Teorisinden Çıkartılan Teoriler 26
Tablo 3. Tarife Dışı Önlemlerin Sınıflandırılması 37
Tablo 4. Veriler ve Elde Edildikleri Kaynaklar 46
Tablo 5. Tanımlayıcı İstatistikler 46
Tablo 6. Genişletilmiş Dickey-Fuller ve PP Birim Kök Test Sonucu 50
Tablo 7. Optimum Gecikme Değerleri 54
Tablo 8. VAR İstikrar Testi 55
Tablo 9. Tamamen Değiştirilmiş EKK (FMOLS) Yöntemi ile Eşbütünleşme Testi . 55
Tablo 10. Granger Test Sonuçları 56
Tablo 11. VAR, LM (Otokorelasyon) Testi 60

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Zaman Serileri..... 47
Şekil 2. SVAR Etki-Tepki Fonksiyonları (ENF diğer değişkenler üzerinde etkisi).. 57
Şekil 3. SVAR Etki-Tepki Fonksiyonları (RER diğer değişkenler üzerinde etkisi).. 58
Şekil 4. SVAR Etki-Tepki Fonksiyonları (CA diğer değişkenler üzerinde etkisi).... 59

GİRİŞ

Dış ticaret, ülkelerin ekonomilerinin gelişmesinde belirleyici bir unsurdur ve ülkelerin refah seviyelerinin artması, gelişmesi ve kalkınması açısından oldukça önemlidir. İhracat, bir ekonomide büyümenin gerçekleşmesi için olmazsa olmazlar arasındadır. Ülkelerin kalkınma hızları, kişi başına düşen gelirleri, istihdamları ve üretimlerinin artması ile ihracat gelirleri arasında yakın bir ilişki vardır. İhracat arttırıldığı zaman ülkeye giren dövizin miktarı da artmakta, ekonomi büyümekte, kalkınmaya yatırım yapabilmek için gereken finansman sağlanmaktadır.

Uluslararası ekonomik işlemlerde oldukça önemli olan dış ticaret, bunun yanında ülkenin mikro ve makro ekonomik yapısı ile de yakından ilgilidir. İç ve dış makro dengeleri sağlamak, birbirleri ile bağlantı içerisindedir. Bu nedenle yalnızca mikro ölçekte olan firmalar değil, ulusal ekonomi de derinden etkilenmektedir. Bir ülkenin dış ticaret yapısı, o ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyini de gösterdiği için, ayrı bir öneme sahiptir. Küresel piyasadan faydalanmak, ülke içerisindeki üretim daha az ya da pahalı olduğu zaman, ülkedeki talebi diğer ülkeler aracılığıyla karşılayabildiği için, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından önemlidir. Bu ülkelerin ihracat imkanları daha sınırlı olmaktadır ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilmesi için büyük ölçüde yatırım ve ara malı ithal etmek durumundadır. Bunların yanında dış ticaret, bir ülkenin rekabet gücü kazanması, uzmanlaşması, kaynak tahsisinde etkinliğin sağlanması, ekonomik olarak büyümesi ve ölçek ekonomilerinden yararlanması gibi faktörler açısından da oldukça önemlidir.

Dış ticaret faaliyetleri yaparken ülkeler menfaat olgusuyla hareket etmekte, ekonomi açısından kendilerine en uygun bileşimi sağlayabilmek için çaba göstermektedirler. Bu kapsamda zaman zaman taviz verebilmekte, gerektiğinde de taviz elde etmeye çalışmaktadırlar. Bu tavizlerin çerçevesinde amaç ülkenin lehine menfaat elde etmek olduğu için bu faaliyeti, amacı devamlı kazanmak olan bir oyuna benzetmek mümkündür. Bu faaliyetler gerçekleştirilirken ülkeler, gerektiğinde dünya ticaretine olumsuz yönde etki edebilecek hareketlerde dahi bulunabilmektedirler.

Günümüzde Türkiye'de, sürdürülebilir kalkınmanın en önemli unsurları arasında dış ticaret de vardır. İhracatı arttırma konusunda pek çok çalışma yapılmakta, yeni pazarlar ve ihraç ürünleri bulma konusunda çaba gösterilmektedir. Bunun yanında dış ticaretin, diğer ülkelerle entegrasyon sağlama konusunda da önemli bir faktör olduğu düşüncesi mevcuttur.

Günümüzde dış ticaretin yalnızca ithalat ve ihracat kalemleri arasında bulunan fark şeklinde incelemek imkansızdır. Dış ticarete etki eden faktörleri ayrı ayrı inceleme, bu faktörleri yıllara göre analiz etme ve bunların dış ticaretle ilişkisini ortaya çıkarma adına pek çok araştırma yapılmıştır.

Bu noktadan hareketle hazırlanan araştırmada enflasyonun dış ticaret üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde enflasyon kavramı ele alınmıştır. Bölüm içerisinde öncelikle enflasyon tanımlanmış; enflasyon teorileri klasik, Keynesçi, parasalcı ve yapısalcı olmak üzere dört alt başlıkta incelenmiştir. Enflasyon türlerinin incelendiği kısımlarda ise nedenlerine, gelişme sürecine ve hızına göre türler ele alınmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümünde dış ticaret kavramına ilişkin kuramsal çerçeve ele alınmıştır. Bölüm içerisinde dış ticaret ile ilgili tanımlar verilmiş, dış ticaretin önemi ve nedenlerine değinilmiştir. Bununla birlikte dış ticaret teorileri klasik dönem öncesi, klasik ve yeni dış ticaret teorileri alt başlıklarında incelenmiştir. Bölüm içerisinde dış ticaret politikasının amaçları ve araçları açıklanırken; son kısımda dış ticareti etkileyen faktörler üzerinde durulmuştur.

Araştırmanın son bölümünde enflasyonun dış ticaret üzerindeki etkisini Türkiye örneklemi üzerinden açıklayan ekonometrik analiz çalışmasına yer verilmiştir. Bölüm içerisinde öncelikle veri seti ve kullanılan ekonometrik analiz teknikleri tanıtılmıştır. Ardından elde edilen bulgular optimum gecikme sayısı, modelin istikrar testleri ve yapısal VAR sonuçları alt başlıklarında sunulmuştur. Elde edilen bulgular araştırmanın sonuç bölümünde değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
ENFLASYON

Bir ekonomide mal ve hizmetlere biçilen fiyatlar, o malla ilgili arz ve talebin bilgisini vermektedir. Fiyatlar, firmaların ve insanların tasarruf, yatırım ve tüketim kararı almasına yardım etmektedir. Bu malların fiyatları pek çok faktörün etkisi ile zamanla değişebilmektedir. Gündelik yaşamda hayat pahalılığı veya enflasyon kavramları ile anlatılmak istenen, insanların sık sık satın aldığı hizmet ve malların fiyatlarında artış olmasıdır. Enflasyon sebebiyle fiyatlarda sürekli artışın olduğu bir ortamda belirsizliğin hakim olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla firmaların ve bireylerin uzun ve orta vadeli kararlar alması zorlaşacaktır. Piyasa işleyişinin etkin bir şekilde sürmesi için fiyat istikrarının sağlanması büyük öneme sahiptir (Tonus, 2013: 152). Çalışmanın bu bölümünde enflasyonla alakalı kavramsal çerçeve, enflasyon türleri ve teorilerinden bahsedilmiştir.

1.1. Kavramsal Çerçeve

Latince kökene sahip olan enflasyon kelimesi, üflemek anlamında olan "flare" sözcüğüne "in" eki gelmesiyle oluşmuş, "inflare" kelimesine türemiştir. Bu haliyle şişirmek ya da şişmek anlamına gelen kelime, günümüzde enflasyon olarak kullanılmaktadır.

En kısa ifadeyle enflasyon, genel düzeyde fiyatların sürekli artması ve buna bağlı olarak da paranın devamlı değer kaybetmesidir. Bu tanımda dikkat edilmesi gereken iki nokta vardır (İlter, 1994: 3),

a) Enflasyon, hizmet ve mallardaki fiyatların tekil artışı değil; hizmet ve mal faydalarından ağırlı olarak hesaplanan fiyatların genel seviyesinde yaşanan artışlardır.

b) Enflasyon, fiyatların genel seviyesinde görülen kısa dönemli ya da anlık artışlar değildir.

Fiyatlar genel seviyesinde görülen artışları oluşturan sebepler, ülkeden ülkeye göre değişmektedir. Genel anlamıyla enflasyon; para arzının gereksiz yere artırılmasından, kamu kuruluşlarının zarar etmesinden, hükümetin bilinçsiz olarak yaptığı devalüasyondan, faizlerin yüksek oluşundan, toplam talebin toplam arzdan yüksek olmasından ve yüksek taban fiyatı politikalarından kaynaklanmaktadır (Akman ve İmren, 1994: 13).

Bir ekonomide bazı malların fiyatları düşerken bazılarınınki artmaktadır. Burada önemli olan, ortalama fiyatların seyrinin ne olduğudur. Bu seyir ise fiyat endeksleriyle ölçülür. Bir endeksin oluşturulabilmesi için ilgilenilen piyasaya göre (tüketici, üretici gibi) ve bu piyasayı temsil eden bir hizmet ve mal sepeti oluşturularak, seçilen maddelerin fiyatı dönemsel bir şekilde izlenir. Fiyat endeksleri GSYH zımni deflatörü, üretici fiyat endeksi ve tüketici fiyat endeksidir (Karluk, 2007: 389). GSYH zımni deflatörü Paasche Endeksi ile ölçülürken TÜFE ve ÜFE Laspeyres Endeksi ile ölçülmektedir. Laspeyres Fiyat Endeksi hesaplanırken temel bir yıl seçilir ve o yılın mal sepeti, hesaplama yaparken kullanılacak sepet olur. Paasche Fiyat Endeksindeyse içinde bulunulan yılın (cari yıl) "mal sepeti" temel alınmaktadır (Çepni, 2012: 69).

Deflatörde bütün mal ve hizmetler hesaba katılırken, TÜFE'de tüketim malları hesaba katılır. Deflatör ithal mallardaki fiyat değişimlerini içermez ancak TÜFE içerir.

1.2. Enflasyon Teorileri

Enflasyon teorileri Yapısalcı teori, Parasalcı (Moneter) teori, Keynesçi teori ve Klasik teori olarak dört alt dala ayrılmaktadır.

1.2.1. Klasik Teori

Klasik iktisatçılara göre fiyatlar genel düzeyinde yaşanan artışların sebebi, para arzındaki artışlardır. Tam istihdam düzeyinde olan bir ekonomide talep ve arz arasında bir denge vardır. Ekonomi tam istihdamda olduğundan dolayı herhangi bir talep ya da arz fazlası oluşmamaktadır. Ekonomide herhangi bir dengesizlik yaşansa dahi fiyatlar ve ücretler yukarı ve aşağı doğru esnek olabildiği için, talep ve arz kendi kendine denge durumuna gelebilmektedir. Bu düşünceler çerçevesinde Irving Fisher, bir mübadele denklemi geliştirmiş ve enflasyonun para arzında yaşanan artışlardan kaynaklandığını matematiksel anlamda şu şekilde açıklamıştır: "MxV = PxT". Burada V paranın dolaşım hızı, M para arzı, T paranın işlem hacmi ve P ise fiyatlar genel düzeyidir (Eken, 1994: 13). Klasiklere göre işlem hacmi (T) ve paranın dolaşım hızı (V) sabittir çünkü paranın dolaşım hızı nüfus yoğunluğu, ticari gelenekler ve iktisadi birimlerin işlem yapmalarını sağlayan kurumsal faktörlere göre belirlenmektedir. Kurumsal faktörler ve teknolojik değişiklikler kısa dönemde değişmeyeceğinden dolayı paranın dolaşım hızında da değişim olmamaktadır. Para arzında kısa dönemde yaşanacak belli bir yüzdelik artış, fiyatlar genel seviyesinde aynı yönde ve aynı oranda bir artışın yaşanmasına yol açmaktadır. Dolayısı ile parasal değişmeler, reel büyüklükler üzerinde bir etkiye sahiptir. Buna Klasik dikotomi adı verilmektedir (Erdoğan ve Sekmen, 2017: 18).

Fisher yaklaşımında insanlar yalnızca harcama yapabilmek için para talebinde bulunmakta ve elindeki bütün parayı harcamaktadır. Fakat insanların yalnızca işlem amacıyla para talep etmediği, eldeki paranın bir kısmının da nakit olarak tutulmak istediğine dikkat çeken Marshall ve Pigou, Cambridge nakit balanslar teorisini geliştirerek, Fisher tipi miktar kuramını tekrar formüle etmiştir: M = k x P x T. Bu formülde paranın elde tutulma oranını gösteren "k", sabittir (Konur, 2016: 298). Paranın elde tutulma oranını yani "k"yi etkileyen faktörler; finans kurumlarının gelişmişlik seviyesi, ekonomideki düşey entegrasyon derecesi, kredili alışverişlerin yaygınlığı, gelirin tahsil sıklığı ve ekonomideki ödeme sistemidir.

Keynes'e göre, toplam tüketim toplam üretimi aştığı zaman, enflasyon oluşmaktadır. Bu problem, toplam arz ile toplam talep arasında görülen dengesizlik yüzünden oluşmaktadır. Bunun yanında yapısal ve kurumsal faktörlerin de fiyat üzerinde etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür (Suiçmez, 1997: 9).

1.2.2. Keynesçi Teori

Keynes'e göre ekonomi tam istihdam noktasına geldiği zaman, klasik yaklaşımla aynı sonuçlara ulaşır. Keynes enflasyonla alakalı düşüncelerini enflasyonist açık kavramıyla anlatmıştır. Ona göre enflasyonist açık, tam istihdam noktasının üstünde, efektif talebin toplam arzı aşan kısmıdır. Fakat Keynes bu açık yüzünden fiyatlar genel düzeyinde yükselme eğilimi olacağını ifade etmiştir. Bu yüzden Keynesçi yaklaşım enflasyonu, talep enflasyonu şeklinde algılamaktadır (Artan, 2004: 29).

1.2.3. Parasalcı (Moneter) Teori

Moneter veya Parasalcı teori, miktar teorisiyle iç içedir. Bu teoride fiyat seviyesi ve para miktarı arasında sıkı ve doğrudan bir ilişki vardır. Sistem işleyişinde para değeriyle para miktarı arasında ters orantılı bir ilişki vardır. Başka bir ifadeyle bir ülkede tedavüldeki paranın miktarı arttığı zaman paranın değeri, dolayısı ile satın alım gücü, mevcut hizmet ve ürünler karşısında düşüş göstermektedir (Kumbaracıbaşı, 1976: 28).

Bu yaklaşıma göre enflasyonun ana nedeni, para arzının üretilen malların miktarından bağımsız olarak bilinçsiz şekilde, gereğinden fazla artmasıdır. Bu yüzden enflasyon, parasal bir olgudur. Monetaristler ve Keynesyen düşünce arasında enflasyon konusundaki temel fark, miktar teorisinde belirtildiği üzere eşitlik sağlayan sebeplerin farklı yönlere sahip olmasıdır. Moneter teoride MxV' den PxT' ye doğru bir nedensellik ilişkisi varken; Keynesyen teoride fiyatlardaki artışla beraber para

arzı artışı yaşanmaktadır. Bir başka ifadeyle PxT' den MxV' ye doğru bir nedensellik ilişkisi vardır (Orhan ve Erdoğan, 2008: 277).

1.2.4. Yapısalcı Teori

Monetarist teoriye bir tepki şeklinde ortaya çıkan yapısalcı yaklaşıma göre enflasyonun nedenleri ve çözümüyle ilgili gelişmiş ülkelerin yaşadıklarına bakılarak ortaya atılan modeller, gelişmekte olan ülkeler için geçerli değildir. Bunun sebebi, gelişmekte olan ülkelerin problemleri ve özelliklerinin, gelişmiş ülkelerden oldukça farklı olmasıdır. Dar boğazlar ve yapısal bozukluklar, gelişmekte olan ülkelerde enflasyon yaşanmasının temel nedenidir. Bu problemler çözüme kavuşturulmadıkça enflasyon da çözülemeyecektir. Yapısalcı yaklaşıma göre kamu, kalkınma ve büyüme çabalarına öncülük etmeli ve bu konuyla ilgili çeşitli fonksiyonlar üstlenmelidir. Çünkü bu eğilim, uluslararası iş bölümüne göre gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında yaşanan mevcut farkın devam ettirilmesinden başka bir şey değildir. Bu gerçekleştiği zaman gelişmekte olan ülkelerin gelişmesini engelleyici özelliklerde ortaya çıkacaktır (Akkılıç, 2010: 6).

1.3. Nedenlerine Göre Enflasyon Türleri

Enflasyon türlerini nedenlerine göre üçe ayırmak mümkündür. Bu türler ise yapısal enflasyon, maliyet (arz) enflasyonu ve talep enflasyonudur.

1.3.1. Talep Enflasyonu

Bir ekonomide kullanılabilir mevcut emeğin tümü kullanıldığı zaman ekonomide hala karşılanmayan talep bulunuyorsa, o ekonomide hala aşırı istihdam vardır demektir. Başka bir ifadeyle üretim sektörü üzerinde bir talep baskısı vardır. Talep baskısıysa kendini fiyatlar genel seviyesinde görülen yükselme şeklinde göstermektedir. Buna göre talep enflasyonu, tam istihdam şartlarında toplam arza göre toplam talebin daha yüksek seviyelerde olmasıdır. Bir başka ifadeyle

ekonomide talep baskısının sonucunda oluşan arz boşluğunun, fiyat artışları ile kapatılmasıdır (Çöloğlu, 1979: 11).

Dış ticaret açığı, dış ve iç borçlarda artış olmasıyla beraber, paraya duyulan ihtiyacı da arttırır ve bu nedenle para basılarak, para miktarı yani arz da arttırılır. Piyasada bulunan paranın miktarında artış olunca, paranın değeri düşer. Aynı para ile daha az mal alınmaya başlar. Malın değerinde artış olmasa dahi, paranın alım gücü düştüğü için mal değerlenir ve aynı mal, daha fazla para ile alınır hale gelir. Bu da, talep enflasyonunun oluşmasına yol açar (Yerli, 2008: 7).

İktisadi okullara göre talep enflasyonunun ana sebebi, talepte yaşanan artışlardır ancak bu talep artışına neyin neden olduğu konusunda net bir görüş birliği bulunmamaktadır. Parasalcılar ve klasikçilere göre bu neden para arzındaki artışken; Keynesçiler ise kamu harcamalarındaki artış, yatırım ve tüketimin toplam talebi arttırdığını belirtmiştir.

1.3.2. Maliyet (Arz) Enflasyonu

Maliyet enflasyonu, üretim faktörlerinin fiyatlarında görülen artışın, fiyatlar genel düzeyini de arttırması sonucunda oluşmaktadır. Bu enflasyon türüne arz enflasyonu da denir. Maliyet enflasyonunda yaşanan artışın sebepleri; ücrette yaşanan artış, işletmelerin daha fazla kar elde etme amacıyla fiyat arttırmak istemesi, hammadde ithal eden firmaların hammadde fiyatlarında artış olması, vergi oranlarındaki artışın, işletmelerin maliyetlerini de arttırmasıdır (Aykırı, 2008: 48).

Maliyet enflasyonu, hem yabancı hem de yerli girdi fiyatlarının artmasıyla kendisini göstermektedir. Mal ve hizmet fiyatlarının girişimci, doğal kaynak, sermaye ve emekten oluştuğu bir yapıda, bahsi geçen faktörlerin üretime katılmasıyla emek sahipleri faiz; girişimciler kar; doğal kaynak sahipleriyse rant elde etmektedir. Bu etmenler ayrıca hizmet veya ürünlerin de fiyatını oluşturmaktadır. Bu maliyet faktörlerinden rant, faiz ve ücret, sözleşmeye dayalı olarak kısa vadede

değişmemektedir. Kar, değişen tek faktördür. Fakat dışsal bir şok ile, örneğin ham petrol fiyatında yaşanan artışın sonucunda rant bedeli de arttığında, girişimcinin elde ettiği kar düşmektedir. Kârı düşen girişimci, üretimi azaltma eğilimi gösterir ve bu durumda ekonomideki arz eğrisinde sola doğru bir kayma görülür. Bu durumda milli gelir düzeyi de geriler ve fiyatlar genel seviyesi artış gösterir (Turan, 2010: 15).

I.3.3. Yapısal Enflasyon

Yapısal enflasyon, ekonomik yapıdan kaynaklanan nitelikli eleman, bazı hammaddeler ya da enerji eksikliği sebebiyle, talep yapısıyla üretim yapısının uyum içerisinde olamamasından dolayı ortaya çıkan fiyat artışları yüzünden oluşmaktadır. Yapısal enflasyonun temel sebepleri; az gelişmiş ülkelerde ekonominin tarıma dayanması ve tarımsal ürün arzının yeteri kadar esnek olamaması, talep yapısıyla üretim yapısının uyumsuz olması, üretim faktörleri arasında denge olmaması, hizmet, sanayi ve tarım sektörlerinin verimlilik açısından farklı olması, nüfusun hızla artması, köylerden kentlere göç yaşanması, kurumsal bozukluklar, sermaye piyasalarının yokluğu, yatırım ve tasarrufun az olması, piyasanın başarısız olması ve tekelci eğilimlerin görülmesi, ithal kapasitesinin esnek olmaması ve dış ticaret dengesinin devamlı açık vermesidir. Gelişmekte olan ülkelerdeyse yapısal enflasyon hayat şartlarının iyileşmesi, kentleşme ve hızlı nüfus artışına bağlı olarak tarımsal ürün talebinin çeşitlenmesine, artmasına ve tarım ürünleri fiyatlarında artış olmasına yol açmaktadır (Çiftçi, 2015: 67).

1.4. Gelişme Sürecine Göre Enflasyon Türleri

Gelişme sürecine göre enflasyon türlerini 3 alt başlığa ayırmak mümkündür. Bunlar ithal enflasyon, gizli enflasyon ve açık enflasyondur.

1.4.1. Açık Enflasyon

Açık enflasyon, fiyatlarda yaşanan artışın sonucunda ortaya çıkan, pek çok yetersizlikten kaynaklanan, otoritenin fiyat artışının işletememesi veya onun üzerinde kontrol mekanizması kurmaması yüzünden ortaya çıkmaktadır. Fiyatlar, arz ve talep dengesinde bir müdahale bulunmadan oluşmaktadır. Açık enflasyonun ana sebebi, piyasada talep fazlasının olması ya da maliyetlerin artması olabilmektedir. Açık enflasyon gerçekleşmesiyle fiyatlar toplu bir şekilde artmakta, enflasyon yayılmaktadır. Açık enflasyon olduğu zaman halk, piyasada fiyatların artacağını ve bu durumun sürekli olacağını düşünmektedir (Künç, 2011: 13).

Açık enflasyonda ülkenin parasının değeri, kontrolsüz bir şekilde düşmektedir. Bu değerin düşmesiyle oluşan açık baskı da, fiyatları arttırmaktadır. Fiyatlarda görülen artış beklentisi süreklilik kazandığı zaman tüketicilerin de hizmet ve mallara olan talepleri artmakta; bazı işletmeler bu yüzden mallarını satmayıp, stok yapmaktadır. Arz stokunda düşüş olması ve piyasadaki mal dolaşım hızının artmasıyla beraber paranın da değer kaybı hızlanmakta, dolayısıyla enflasyon da hızlanmaktadır.

1.4.2. Gizli Enflasyon

Bu enflasyona, baskı altında tutulan enflasyon da denilmektedir ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra görülmeye başlanmıştır. Bu enflasyon türünde fiyatlarda genel bir dengesizlik ya da ciddi bir fiyat artışı yoktur fakat talep fazlası yaşanmaktadır. Bu fazla, alacaklar ve likit varlıklar şeklinde birikim göstermektedir. Hükümet, ortaya çıkan bu fazlayı kambiyo kontrolleri, karneleme, fiyatların dondurulması ve bütçe fazlası oluşturma gibi yöntemlerle baskı altına almaktadır. Burada problemin ortaya çıkması geciktirilmiş ancak çözülmemiştir. Normal hale

dönüldüğü ve kontroller bittiği zaman enflasyon süreci hemen başlamaktadır (Ceylan ve Dikmen, 2012: 446).

1.4.3. İthal Enflasyon

Bir ülkede görülen enflasyon, her zaman kendi iç ekonomik faaliyetlerinden kaynaklanmamaktadır. Dolayısı ile enflasyonun bir kısmı yurt dışından ithal edilebilmekte, dış faktörlerden kaynaklanabilmektedir. İthal enflasyon, yurt dışında yaşanan dolaylı ve doğrudan fiyat artışlarının hem ithalat hem de ihracat yoluyla yurt içine taşınması sonucunda oluşmaktadır. Bu enflasyonun boyutu, ülkede yaşanan devalüasyonun derecesini belirlemektedir (Enç, 1993'den aktaran Baoua, 2016: 9).

1.5. Hızına Göre Enflasyon Türleri

Hızına göre enflasyon türlerini üç alt başlığa ayırmak mümkündür. Bunlar; hiperenflasyon, kronik yüksek enflasyon ve ılımlı enflasyondur.

1.5.1. Ilımlı Enflasyon

Bu enflasyon aynı zamanda düşük, emekleyen, rahvan, sürünen enflasyon gibi isimlerle de anılmaktadır. Bu enflasyon türünde fiyat artışları azdır (Zeynel, 2002: 428). Gelişmiş ülkelerde ılımlı enflasyon yıllık artışları %1-3 arası; gelişmekte olan ülkelerdeyse %3-6 arasında olmaktadır. Girişimcilerin üretim şevkini arttıran bu enflasyon, az da olsa üreticilerin kâr oranlarını da arttırmakta, tasarruf ve yatırım kararlarını olumlu etkilemektedir ve gelecekle ilgili tahminler daha net olmaktadır (Orhan ve Erdoğan, 2008: 261).

1.5.2. Kronik Yüksek Enflasyon

Dörtnala enflasyon ya da yüksek enflasyon, senelik enflasyon oranı %10-1000 arasında olduğu zaman gerçekleşmektedir. Fiyat artışının seneler içerisinde 2 hatta 3 haneli olduğu bu enflasyon çeşidi, toplumsal refah artışındaki istikrarı ve ekonomik gelişmeyi büyük ölçüde engellemektedir (Ulaş, 2010: 4).

Belirsizliğin arttığı kronik enflasyonda ödemeler dengesi, gelir dağılımı, piyasa sistemi ve yatırım tasarruf ilişkileri bozulmakta, kontratlar 1 sene ya da daha kısa vadeli olmakta, ülkedeki yatırım ve para yurtdışına çıkmaktadır. Zorunlu tedbirler alacak kadar yüksek olmadığından dolayı bu enflasyon, hiperenflasyondan daha yıkıcı olmaktadır. Çok uzun sürmeyen hiperenflasyonda acil tedbirler alınmakta ve enflasyonda görülen düşüşlerle halkın morali yükseltilerek, enflasyon beklentileri düşürülmektedir. Kronik enflasyondaysa halk, devamlı enflasyonu düşünmekte, enflasyon beklentileri yüksek olmakta, enflasyonun düşeceğine inanmamakta ve planlarını bu doğrultuda yapmaktadır (Yerli, 2008: 5).

1.5.3. Hiperenflasyon

Hiperenflasyon, günlük fiyat artışlarının %1000'in üzerinde olduğu, aylık ise %50'yi aştığı enflasyon çeşididir. Birden fazla ayın bileşkesi alındığı zaman bu enflasyon oranı, fiyat bazında büyük artışa yol açmaktadır. Aylık %50 enflasyon, bir senede fiyatlar genel seviyesinde 200 kat, 3 senede 2 milyon kattan daha fazla artış demektir. Bu durumun yol açtığı maliyetlerle para zamanla değişim aracı olma, hesap birimi olma ve değer saklama rollerini kaybetmektedir (Mankiw, 2010: 113-115).

İKİNCİ BÖLÜM
DIŞ TİCARET

Dış ticaret, ülkelerin ekonomilerini geliştirme konusunda önemli bir yerdedir. Bunun yanında bir ülkenin rekabet gücünü arttıran ve kalkınmasını sağlayan ana faktörlerden bir tanesidir. Bu bölümde, dış ticaret ile alakalı tanımlar yapıldıktan sonra, dış ticaretin nedenleri ve önemi anlatılacaktır.

2.1. Dış Ticaret ile İlgili Tanımlar

Dış ticaret, bir ülkedeki özel kişi ve kuruluşların veya kamu kuruluşlarının diğer ülkeler ile yaptıkları mal alım-satım işlemleridir. Dış ticaret, ülkelere küreselleşme sürecinde önemli katkılar sağlamaktadır ve ülkelerin daha ucuz, daha farklı ve daha kaliteli hizmet ve mal alım-satımını sağlayan bir sistemdir (Gonnelli, 1993: 6). Dış ticareti ithalat ve ihracat olarak ikiye ayırmak mümkündür. Başka ülkelerden mal alınması ithalat; başka ülkelere mal satılması da ihracat olarak isimlendirilmektedir. Bir ülkedeki dış ticaret dengesi, ithalat giderleri ve ihracat gelirlerinin eşitlenmesi ile gerçekleşmektedir. Bu dış dengeyi sağlamak, ülkeler açısından oldukça önemlidir (Yavan, 2001: 1).

Dış ticaret, bir ülkenin hem önemli bir gelir kaynağı hem de gelişmişlik göstergesidir. Ülkenin refah seviyesini arttırmada ve temel ihtiyaçların karşılanmasında önemli bir yeri vardır. Dış ticaret, birbirinden bağımsız olan iki siyasi devlet arasında gerçekleşmektedir fakat zaman zaman, devletlerin arasında yapılan ekonomik birlikler aracılığıyla da dış ticaret yapılabilmektedir. Bu durumda dış ticaretin kapsamı siyasi sınırları aşmış olmaktadır. (Köksal, 2016: 2).

Dış ticaret politikası ise, bir ülkenin başka ülkeler ile olan ekonomik ilişkilerini düzenleme konusunda yapılan tek yanlı politikalardır. Başka bir ifadeyle, bir ülkenin dış ekonomik ilişkilerini düzenleme amacıyla alınan tedbirlerdir. İthalat ve ihracat üzerindeki tarifeler, vergiler, mali yardımlar ve miktar kısıtlamaları, dış

ticaret politikasının kapsamındadır. Bunun yanında toplum için faydalı olacak şekilde yapılan düzenlemeler için devlet tarafından oluşturulan tüm tedbirler ya da ülkenin dış ticaret miktarına ve yapısına yön vermek için oluşturulan tedbirler dış ticaret politikası kapsamındadır (Cingöz, 2011: 3).

2.2. Dış Ticaretin Önemi

Uluslararası ekonomik işlemlerde oldukça önemli olan dış ticaret, bunun yanında ülkenin mikro ve makro ekonomik yapısı ile de yakından ilgilidir. İç ve dış makro dengeleri sağlamak, birbirleri ile bağlantı içerisindedir. Bu nedenle yalnızca mikro ölçekte olan firmalar değil, ulusal ekonomi de derinden etkilenmektedir. Bir ülkenin dış ticaret yapısı, o ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyini de gösterdiği için, ayrı bir öneme sahiptir. Küresel piyasadan faydalanmak, ülke içerisindeki üretim daha az ya da pahalı olduğu zaman, ülkedeki talebi diğer ülkeler aracılığıyla karşılayabildiği için, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından önemlidir. Bu ülkelerin ihracat imkanları daha sınırlı olmaktadır ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilmesi için büyük ölçüde yatırım ve ara malı ithal etmek durumundadır (Şimşek, 2010: 4). Bunların yanında dış ticaret, bir ülkenin rekabet gücü kazanması, uzmanlaşması, kaynak tahsisinde etkinliğin sağlanması, ekonomik olarak büyümesi ve ölçek ekonomilerinden yararlanması gibi faktörler açısından da oldukça önemlidir (Wang, Wei ve Liu, 2010: 894).

Uzmanlaşma ve iş bölümü, bir ülkenin gelişmesi konusunda ciddi katkılar sağlamaktadır. Ülkeler, sahip oldukları teknik bilgi ve doğal kaynaklar açısından, her bir malı üretmek için gereken donanıma sahip olmayabilir. Bu durumlar dikkate alındığı zaman dış ticaret, ülkeler arasında geliştirilmelidir. Dış ticaretle beraber birbirinden uzakta olan ülkelerde yaşayan tüketici ve üreticiler, ticari faaliyetler sayesinde bağlantı kurabilmektedir. Dış ticareti başarılı bir şekilde yapan ülkelerin refah seviyesinde ve gelirlerinde artış olmaktadır. Ülkeler, belli malların üretiminde uzmanlaştıkları zaman ürün hakkında yeni buluşlar yapabilme konusunda hızlanmaktadır. Bu durumda ülkelerin ölçek ekonomilerinden faydalanma imkanı

doğmakta ve dünya üretim kaynakları, zamanı ve işgücünü iyi bir biçimde kullanma şansı ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında uluslararası pazarda satıcıların ve alıcıların en iyi olanlarını bulma imkanına da sahip olunmaktadır (Şentürk, 2007: 5).

Dış ticaretin önemini şu şekilde özetlemek mümkündür (Yavan, 2001: 4):

• Kaynak ve üretim açığının karşılanması,

• Geniş bir piyasa hacminin sağlanması,

• İç ekonomideki ürün fazlasına pazar sağlanması,

• Ekonomik dinamizmin sağlanması,

• İç piyasa talebini geliştirilmesine yardım etmesi,

• Rekabetin artması.

2.3. Dış Ticaretin Nedenleri

Bütün ülkeler, pek çok açıdan birbirinden farklıdır ve ülkeler, gelirlerini en üst düzeylere çıkarabilmek için bu farklılıkları kullanmak istemektedir. Eşit miktarda doğal kaynaklara sahip olmayan ülkeler, farklı üretimler yapmak ve gereksinim duyulan malları ticaret aracılığıyla elde etmek için çaba göstermektedir. Dış ticaretle beraber ülkelerin üretimlerinde ölçek ekonomilerden daha etkin bir şekilde yararlanma imkanı doğar (Krugman ve Obstfeld, 2003: 10). Yurt içindeki üretimin yetersiz olması, tüketicilerin tercihleri, mal farklılaştırması ve fiyat farklılıkları, dış ticaretin nedenleri arasındadır.

2.3.1. Fiyat Farklılıkları

Farklı maliyetlerin oluşması nedeniyle ortaya çıkan fiyat farklılıkları, ülkeler arasında yapılan dış ticaretin ana sebebidir. Tüm ülkeler, bir malın üretimi konusunda aynı seviyede fiyat avantajına sahip olamayabilir. Bir ülke, bir malı üretme konusunda fiyat avantajına sahip değilse, o malın üretimini kendisi yapmamakta ve ithal etmektedir. Fiyat farklarının belirlenmesi için mallarda ülkelerin sahip olduğu üstünlükler önemlidir. Üstünlüğü olan ülke, üretimi yapılan belirli bir malda uzman haline gelir. O malı üreterek, ihracatını yapar. Bu durumun tersi yaşandığındaysa, üstünlüğü olmayan ülke, o malda uzmanlaşmaz ve üretimini yapmak yerine, ithal etme yoluna gider. Bir ülkenin üstünlüğe sahip olmadığı alanlarda kısıtlı olan kaynakları kullanması, hem kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını hem de üretimdeki etkinliği engeller (Tombak, 2010: 13).

2.3.2. Mal Farklılaştırması

Ülkeler tarafından üretimi yapılan mallar benzer ihtiyaçları karşılasa da markalaşma, pazarlama yönetimi, kullanım şekli, dayanıklılık ve kalite açısından farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle hem yurt dışında hem de yurt içinde alıcıları olmaktadır (Aygören, 2014: 24).

2.3.3. Tüketicinin Tercihleri

Tüketicilerin sahip oldukları farklı tercihler ve zevkler, dış ticaretin temel sebepleri arasındadır. Tüketicilerin sahip olduğu tercih ve zevklerindeki bu farklılık, ülkelerin ithalat yapmasına yol açmaktadır. Az sayıda insanın tercih ettiği malları ithal etmeyip yurt içinde üretmek, kaynakların gereğinden fazla harcanmasına neden olabilir. Ölçek ekonomisinin avantajının olmadığı bu tarz ürünlerde maliyetlerin yüksek olması nedeniyle, malların fiyatları da yüksek olmaktadır. İthal edilen mallar hem bu malların daha ucuz satılmasını hem de ülkedeki kaynakların, daha etkin olan alanlarda kullanılmasını sağlayacaktır (Aygören, 2014: 25).

2.3.4. Yurtiçi Üretim Yetersizliği

Ülkeler, üretim için kullanılan malları veya tüketim mallarının tümünü kendisi üretememektedir. Üretimin yeterli olmadığı zamanlarda ülkeler, ithalat yapmak durumundadır. Bir ülkede üretimin yetersiz olması, çeşitli sebeplere dayanmaktadır. Ülkedeki teknoloji düzeyinin düşük olması, nitelikli iş gücünün yetersiz olması, kaynakların dengesiz bir şekilde dağıtılması gibi durumları bu sebepler arasında saymak mümkündür (Utkulu, 2005: 7).

2.4. Dış Ticaret Teorileri

Dış ticaretle ilgili birkaç teori ortaya atılmıştır. Bilimsel teorilerdeki en önemli amaç, olgu ve olayların sebeplerinin saptanması ve bunların arasında bulunan neden-sonuç ilişkisinin belirlenmesidir. Uluslararası iktisat teorisinde amaç, ülkelerin arasındaki hizmet ve mal alım-satımının sebeplerini açıklamaktır. Uluslararası iktisat teorisiyse şu üç soruyu cevaplamaya çalışmaktadır (Torun, 2011: 9):

1. Ülkeler neden ticaret yapmaktadır?

2. Ülkelerin hangi malları alıp, hangi malları satacağı hangi duruma göre belirlenmektedir?

3. Dış ticaret hadlerini belirleyen unsurlar nelerdir?

Dış Ticaret Teorileri'yle ilgili dönemsel sınıflandırma temel varsayım ve görüşleri ile Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Temel Varsayımları Dış Ticaret Hakkında Görüşleri

		Temel Varsayımları	Dış Ticaret Hakkında Görüşleri
Klasik Dönem Öncesi Dış Ticaret	**Merkantilizm**	• Ticaret sıfır toplamlı faaliyettir. • Ticaret fazlası yaratılmalıdır. • Dış ticarette korumacılık vardır.	Hazinedeki altın stokunu (zenginliği) arttırmanın yolu dış ticarettir.
	Fizyokrasi	• Serbest ticaret vardır.	Dış ticaret gereksiz görülmektedir.
Klasik Dış Ticaret	**Mutlak Üstünlükler Teorisi**	• İki ülke ve iki mal vardır. • Serbest ticaret vardır. • Tam istihdam söz konusudur. • Üretim faktörleri ülke içinde hareketli, ülkeler arasında hareketsizdir.	Dış ticarette uzmanlaşma ve iş bölümüyle verimlilik ve refah arttırılır. Hangi ülke hangi malda mutlak üstünlüğe sahipse o malda uzmanlaşarak, o malı ihraç eder. Diğer malı ithal eder.
	Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi	• Üretim faktörleri miktarı sabittir. • Ülkeler aynı üretim teknolojisine sahiptir. • Analizleri arz odaklıdır. • Ticaret pozitif toplamlı faaliyettir. • Endüstriler arası ticaret vardır.	Bir ülke bütün mallarda mutlak üstünlüğe sahipse karşılaştırmalı olarak en üstün olduğu malda uzmanlaşarak ihraç eder. Daha az üstün olduğu malı ithal eder.
	Neoklasik Dış Ticaret Teorileri	• İki ülke, iki mal, iki faktör vardır. • Ülkelerin üretim teknolojileri ve fonksiyonları aynıdır. • Üretimde sabit verim vardır. • Ülkelerin talep koşulları aynıdır.	Her ülke nispeten bol olan üretim faktörünün yoğun olarak kullanıldığı malları ihraç eder. Diğer malları ithal eder.
Yeni Dış Ticaret		• Ürün farklılaştırması vardır. • Eksik rekabet söz konusudur. • Ölçeğe göre artan getiri vardır. • Azalan maliyetler söz konusudur. • Teknolojik gelişmede etkinlik var. • Endüstri içi ticaret vardır.	Ülkeler sahip oldukları kaynaklarda uzmanlaşmak zorunda değillerdir. Uzmanlaşmayı avantajlı hale getiren artan getiriler sebebiyle dış ticaret yapılır.

Kaynak: Şentürk, 2007, s. 51.

2.4.1. Klasik Dönem Öncesi Dış Ticaret Teorileri

Dış ticaret teorileri Klasik dönemden önce Fizyokratik düşünce ve Merkantilist düşünce sisteminin dış ticaretle alakalı fikirlerinden oluşmaktadır. 15. Yüzyılın ortalarında yapılmış olan coğrafi keşiflerle beraber, deniz aşırı ticarette yeni fırsatlar ve olanaklar ortaya çıkmıştır. Yine bu dönemde İpek Yolu da dış ticaret ile alakalı girişimler başlatmıştır. Bu dönemde yaşanan gelişmeler, Merkantilist düşünceyi ortaya çıkarmıştır. Fizyokrasi düşüncesi ise 18. yüzyıla gelindiği zaman Fransa'da, Merkantilist düşünceye bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. 1776'da Adam Smith tarafından yazılan "Ulusların Zenginliği" kitabı ile beraber Klasik İktisat

teorisinin doğuşu olarak kabul edilen döneme kadar Fizyokratik düşünce varlığına devam etmiştir (Doru, 2013: 4-5).

2.4.1.1. Merkantilizm

16. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan merkantilizm, bir hükümetin ithalatı minimum, ihracatı ise maksimum düzeyde yapmasını savunmaktadır. Bu düşünceye göre bir ülkenin zenginlik kaynağını, gümüş ve altın birikimi oluşturmaktadır. Bir ülkedeki gümüş ve altın stokları ne kadar fazla ise, o ülke o kadar zengindir. Bir ülke, diğer ülkelere daha fazla mal sattığı zaman dış ticaret fazlası vereceği için, o ülkeye belli miktarda altın girişi olmaktadır. Diğer ülkeler ise daha az mal sattığı için dış ticaret açığı vermekte, dolayısı ile o ülkeden altın çıkışı olmaktadır. Bu düşünceye göre ticarette bir ülkenin kaybı, diğer ülkenin kazancıdır. Bu yüzden kazanç ile kaybın toplamı sıfır olarak görülmektedir ve merkantilistlere göre dış ticaret, toplamı sıfır olan bir faaliyettir (Ünsal, 2005: 6).

Merkantilizmde, devletin yoğun bir şekilde müdahale etmesi savunulmaktadır. Altın stoklarının arttırılması ve dış ticaret fazlasının sağlanması için devlet ekonomik faaliyetler üzerinde müdahalede bulunmalıdır. Bu düşünceye göre ihracatın arttırılması en üst düzeyde tutulması, ham madde haricindeki mamul mal ihtiyacı kısıtlanmalıdır. Emek arzında meydana gelen artış ücretleri düşürdüğü için, ihracat ve sanayi üretimi de artmaktadır (Emiroğlu, 2012: 25-26).

2.4.1.2. Fizyokrasi

Merkantilizm etkisini kaybetmeye başlayınca, ortaya Fizyokrasi görüşü çıkmıştır. Doğanın egemen olması anlamına gelen Fizyokrasi, serbest ticarete doğal düzen fikri ile ulaşmaktadır ve ekonomiye müdahale edilmediği zaman, ekonominin kendiliğinden dengeye geleceğini savunmaktadır. Denge oluştuğu zaman ekonominin işleyişine ve insanların ekonomik faaliyetlerine müdahale edilmemelidir. İnsanlar istediği malı, istediği yerde satabilmelidir. Ticaretin ülke açısından faydalı

olabilmesi için, ekonomiye müdahale edilmemelidir. Ticaret serbest olduğu zaman, fiyatlar da makul seviyelerde oluşmaktadır (Çapan, 2009: 38). Tarım, doğanın ekonomideki görüntüsüdür ve ülkenin refahını ve zenginliğini arttıran tek ekonomik faaliyettir (Charbit, 2002: 860).

Fizyokratlara göre üretim, servetin kaynağıdır. Toprağın servet olarak görülmesi, çiftçilik yaparak kullanılan emeğin üretken olacağını savunmalarının sebebidir. Bu düşünceye göre bir ekonomi çiftçi, toprak sahipleri ve üretim yapmayanlar olmak üzere üç sınıftan oluşmaktadır. Bu sınıfların ekonomi içerisinde oynadığı rol, Fizyokrasi görüşündeki net üretim kavramı ile anlatılmaktadır. Bir sınıf, geçimini sağlama amacıyla yeterli miktardan daha fazla üretim yapıyorsa, o sınıf verimli ve üretkendir.

Bu üç sınıf arasında yalnızca çiftçi sınıfı, üretken olan sınıftır. Bu görüşe göre üretim ve üretim yaparken kullanılan malzemelerden daha fazla ürün üretilmesi, bir artık değerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Fizyokrasi düşüncesine göre net hasıla kavramı, ulusal gelir şeklinde ifade edilmektedir. Üretim sonucunda elde edilen ürün ve üretim esnasındaki harcamalar arasındaki pozitif fark, hasıladır. Üretim, servetin kaynağıdır ve net hasılayı yalnızca tarımdan elde etmek mümkündür. Servet yaratılması için gerekli olan artık değerin, hangi üretim etkinliğinden meydana geldiğinin saptanması üzerinde odaklanılmıştır (Emiroğlu, 2012: 27).

2.4.2. Klasik Dış Ticaret Teorileri

Klasik dönemin başlangıcı, Adam Smith tarafından yazılan "Ulusların Zenginliği" eseriyle başlamıştır. Smith'e göre dünyanın serveti sabit değildir. Bir ülkenin serveti, üretimini yapabildiği her çeşit hizmet, mal ve uluslararası mübadele sayesinde elde edilmektedir. Klasik anlayışa göre uluslararası mübadele sıfır toplamlı değil, her iki ülkenin de kazanç elde edebileceği bir durumdur. Onlara göre devlet, ekonomiye müdahale etmemelidir. Görünmez bir elin meydana getirdiği fiyat

mekanizmasıyla ekonomik hayat, bir düzen içerisine girecektir. İnsanların girişim haklarını ve çıkarlarını korumak, devletin temel görevidir. Kendi çıkarına göre hareket eden insanlar, bir nevi toplumun çıkarlarına göre de hizmet edecektir. Smith, bahsi geçen eserinde dış ticareti ilk defa bilimsel anlamda açıklayan kişi olmuştur ve bu açıklamasıyla da, merkantilist düşüncenin sonunu hazırlamıştır. Ona göre dış ticaret, ekonomiye bir müdahalede bulunmadan, ülke zenginliği için yapılmalıdır (Temel, 2017: 7).

Klasik Dış Ticaret Teorilerinin temel varsayımları şu şekilde sıralanabilir (Çevik, 2014: 13):

• İki ülkenin ve iki malın olduğu bir dış ticaret modeli esastır.

• Tam rekabet koşulları vardır.

• Mallar homojen olarak kabul edilmiştir.

• Ekonomi tam istihdam düzeyindedir.

• Devlet, ekonomiye müdahale etmemelidir. Görünmez bir elin varlığı kabul edilmektedir.

• Dış ticarette mal değişimi, mal ile yapılmaktadır. Paranın etkisi yoktur. Para, sadece bir değişim aracı şeklinde görülmektedir.

• Emek-değer teorisi geçerlidir.

• Üretim faktörleri ülke içerisinde hareketli olmaktadır fakat ülkeler arasında hareketsizdir.

• Tercih ve zevklerin değişmez olduğu varsayılmaktadır.

• Dış ticarette taşıma giderleri sıfır olarak kabul edilir.

2.4.2.1. Mutlak Üstünlükler Teorisi

Adam Smith uzmanlaşmanın ve serbest ticaretin yararlarını, Mutlak Üstünlükler Teorisi ile açıklamıştır. Buna göre Merkantilist politikalar, ticari bozulmaya neden olacak ve ülke ekonomisi üstünde yıkıcı etkiler oluşturacaktır (Cwik, 2011: 8). Bu teoriye göre bir ülke, daha düşük maliyetler ile üretim yapabildiği mallar üzerinde uzmanlaşmaktadır. Üretilen bu mal ihraç edilmekte, yüksek maliyetle üretilen mallar ise ithal edilmektedir. Smith'in burada belirttiği maliyet, yalnızca emek unsurunu içermektedir ve emek faktörünün, homojen olması gerekmektedir. Başka bir deyişle üretim gücü açısından tüm işçilerin aynı verimlilik ve kapasitede çalıştığı göz önünde tutulmaktadır. Smith, iş bölümüne oldukça önem vermektedir ve bu durumu akıllı bir aile reisinin, dışarıda daha ucuza bulabileceği bir şeyi evde yapmaması gerektiğine benzetmiştir. Bu teoride belirtildiği üzere bir ülkenin her iki mal açısından da başka ülkelerden üstün olduğu durumlarda, dış ticarete gerek duyulmamaktadır (Aral, 2015: 27-28).

2.4.2.2. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi

David Ricardo "Politik İktisadın ve Vergilendirmenin Prensipleri" isimli kitabında, Mutlak Üstünlükler Teorisi'nde göz ardı edilen, bir ülkenin her iki malda da mutlak üstünlüğe sahip olması durumundan bahsetmektedir. Bu tarz bir durumda dahi serbest ticaret, her iki ülke için de avantaj sağlayabilmektedir. Ricardo'ya göre ülkelerin arasındaki üretim maliyeti farkı yerine, farklılığın derecesi önemlidir. Bir ülke, diğerine göre tüm mallarda daha üstün olsa dahi, karşılaştırmalı olarak en üstün olduğu mal üzerinde uzmanlaşarak, o malın ihracatını yapacaktır. Üstünlüğün az olduğu mallarıysa, başka ülkelerden ithal edecektir. Bu teori, üstünlüğe değil de üstünlüğün derecesi üzerinde odaklanmaktadır. İki ülke arasında yapılan ticaretin

karlı olması için en önemli faktör, bu ülkelerin iç üretim maliyetlerinin birbirlerinden farklı olmasıdır. Bu teorinin geçerlilik alanları; ulusal üretim ve yurt içindeki talep arasında görülen farklılık, malın niteliğindeki farklılıklar, yurtiçi üretimin yetersiz oluşu ve fiyatın farklılaşmasıdır (Ordu, 2013: 34-35). Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisinin eksik noktalarını şöyle sıralamak mümkündür (Aral, 2015: 29-30):

• Emek unsuru, maliyeti meydana getiren tek faktör şeklinde görülmektedir. Ancak girişim, sermaye ve kaynak gibi faktörler de maliyeti oluşturmaktadır.

• Emek faktörü homojen olarak kabul edilmektedir fakat bu faktörün homojenliğini bozan yetenek, deneyim, beceri, bilgi ve eğitim gibi faktörler de vardır.

• İşgücü ülkeler arasında ise tam hareketsiz, ülke içinde tam hareketlidir ancak gerçekte böyle bir durum yaşanamamaktadır.

• Ülkeler arasında görülen işgücü verimliliğinde farklılık olmasının nedeni, bu teoride açıklanmamıştır.

2.4.2.3. Karşılıklı Talepler Teorisi

John Stuart Mill, talep şartlarını da ilk kez hesaba katarak dış ticareti açıklayan kişi olmuştur. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisinde yurtiçinde yapılan üretimin iç maliyet oranlarına dikkat edilmiştir. Ancak Mill, Karşılıklı Talepler Teorisi ile ticaret hadlerinin oluşumunu açıklamıştır. Bu teoride belirtildiği üzere ülkelerin birbirlerinin ürünleri ile ilgili karşılıklı taleplerinin miktarı, uluslararası denge fiyatlarının hesaplanmasına imkan tanımaktadır. Ülkeler arasında bulunan dış ticaret haddi oluşumunun hesaplanmasıysa bu teori ile mümkün olmaktadır. Ülkelerin karşılıklı talepleri, yerli üretimde olan arz miktarına karşılık, başka ülkelerden talep edilen miktarla ölçülmektedir. Başka bir deyişle ülkelerin karşılıklı talepleri; diğer ülkeden talep edilen ürünlerin karşılığında, teklif edilen ürünlerinin

arzları denkleşmektedir. Bir ülke arz ettiği ürünün karşılığında, talep edilen üründen ne derecede az ürüne razı gelirse, ithal edilen mal üstündeki karşılıklı talebi de o derecede yüksek olmaktadır.

Ysidro Edgeworth ve Alfred Marshall, dış ticarette talep şartları konusunda daha derin analizler yapmıştır. Marshall "teklif eğrileri" yardımı ile analizler yapmış, dış ticaretin daha iyi anlaşılması gerektiğini belirtmiştir. Teklif eğrileri aracılığıyla dış denge fiyatı ve dış ticaret hadlerinin oluşumu daha kolay bir şekilde yorumlanabilmektedir. Teklif eğrileri, bir ülkenin başka bir ülkeden talep ettiği ürün miktarı karşılığında teklif ettiği yerli ürünlerin miktarı ile oluşmaktadır. Üretim faktöründeki artışlar veya teknolojik gelişmeler gibi faktörler, ithal ya da ihraç edilen ürün miktarında değişim yaşanmasına yol açabilmektedir. Teklif eğrileri yardımı ile ülkelerin arz ve talep şartlarındaki değişimler net olarak görülmektedir. Uluslararası piyasada meydana gelen dış ticaret hadleri aracılığıyla ülkeler, arz ve talep miktarlarını değiştirebilmektedir (Şeker, 2015: 11-13).

2.4.2.4. Fırsat Maliyeti Teorisi

Gottfried Haberler, Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisindeki eksiklikleri gidermek için Fırsat Maliyeti Teorisini oluşturmuştur. Fırsat maliyeti, bir malın üretiminin daha fazla yapılabilmesi için, başka bir malın üretiminin yapılmasından ne kadar vazgeçildiğini göstermektedir. Bir ülke, başka ülkelerden daha düşük bir fırsat maliyeti ile üretebildiği malları ihraç etmek istemektedir. Benzer şekilde, yüksek bir fırsat maliyeti ile kendi topraklarında üretebileceği mallarıysa ithal etmek istemektedir. Bu teori, dönüşüm eğrileri ya da üretim imkanları ile açıklanmaktadır (Ordu, 2013: 36).

2.4.2.5. Heckscher-Ohlin (Faktör Donatımı) Teorisi

Eli Heckscher bu teoriyi 1919'da ortaya atmış, daha sonra ise Hecksher'in öğrencisi Bertil Ohlin bu teoriyi geliştirmiş ve Heckscher-Ohlin Teorisi ortaya

çıkmıştır. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisinde dış ticaret yapabilmek için ülkelerin arasındaki emek maliyetlerinin farklı olması gerektiği belirtilmiştir. Ancak emek maliyetlerinin neden farklı olduğu ifade edilmemiştir. Heckscher-Ohlin Teorisine göre dış ticaret, ülkelerin arasında bulunan malların farklı fonksiyonlara sahip olması ile değil, ülkelerin sahip oldukları farklı faktör yoğunlukları ile anlatılmaktadır. Teorinin temelindeki düşünce, bir ülke hangi üretim faktörüne daha fazla sahipse, üretimini de bu faktöre yoğun bir biçimde ihtiyaç duyacak mallar üzerinden karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmaktadır. Ülke, bu malları daha ucuza üretir ve bu şekilde bu mallar üzerinde uzmanlaşır (Aral, 2015: 30).

Heckscher-Ohlin Teorisine göre ülkelerin arasında aynı mallar için yapılan üretim fonksiyonları da aynı olmaktadır. Ülkelerin sahip olduğu nispi faktör zenginlikleri, dış ticaretin temel nedeni olarak gösterilmektedir. Başka bir ifadeyle ülkelerin donanımları farklı faktörlerde olduğu için, dış ticaret yapılmaktadır. Gelişmiş ülkelerin sermayesi daha fazlayken, gelişmekte olan ülkelerin ise emeği daha fazladır. Bu yüzden bir ülkede hangi üretim faktörü diğerinden fazlaysa, üretim faktörü yoğun olarak kullanılan mal üretiminde uzmanlaşma gerçekleşecektir (Helpman, 1998: 3).

Heckscher-Ohlin Teorisindeki temel varsayımlar şu şekilde sıralanabilir (Torun, 2011: 13):

• İki mal, iki ülke ve iki üretim faktörünün (sermaye ve emek) olduğu iki faktörlü bir model şeklinde kurulmuştur.

• Tam rekabet şartları geçerlidir.

• Ülkelerde bulunan üretim teknolojisi aynı olmaktadır. Bu yüzden faktör fiyatları iki ülkede de aynı olduğu zaman, üretim de eşit miktarda yapılmaktadır. Ülkelerdeki üretim fonksiyonları aynıdır.

• Ölçeğe göre sabit getiri vardır.

• Her ülke yalnızca bir mal üretiminde uzmanlaşmalıdır.

• Faktör hareketliliği ülkeler arasında hareketsiz, ülke içindeyse tam hareketlidir.

• Ülkelerin talep yapıları birbirine benzemektedir.

Hecksher-Ohlin Teorisinde bulunan eksikliklerin giderilmesi için pek çok teori ortaya atılmıştır. Bu teoriler Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Heckscher-Ohlin Teorisinden Çıkartılan Teoriler

Faktör Donatımı Teorisi	Ülkeler zengin olarak sahip olduğu faktörü yoğun biçimde kullanan malların üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir.
Faktör Fiyatları Eşitliği Teorisi	Ülkeler arasında serbest ticaret faktör fiyatlarını eşitlemektedir. Bu durum uluslararası faktör hareketliliğiyle aynı sonuca neden olur.
Stolper-Samuelson Teorisi	Ülkelerde serbest ticaretten sonra zengin olarak sahip olunan faktörün geliri yükselmektedir. Kıt olarak sahip olunan faktörün geliri ise düşmektedir.
Rybczynski Teorisi	Tam istihdam koşullarında sadece bir faktörün arzında artış meydana geldiğinde bu faktörü yoğun olarak kullanan malın üretimi genişlemektedir. Arzı sabit kalan faktörü yoğun olarak kullanan malın üretimi mutlak olarak daralmaktadır.

Kaynak: Çapan, 2009, s. 44.

2.4.3. Yeni Dış Ticaret Teorileri

Güvence altında olmayan bilimsel teorilerin, zaman içerisince kapsamı değiştirilmekte, değişime uğramakta veya tamamen niteliksizleştirilmektedir. Dünya ticaretinin açıklanmasında faktör donatımı yetersiz kalmaktadır ve kısıtlayıcı ve basit varsayımlara dayanmaktadır. Dış ticarette yeterli olmayan olguların açıklanabilmesi için yetmişli yıllarda yeni teoriler ortaya atılmıştır. Yeni Dış Ticaret Teorileri, Klasik Dış Ticaret Teorisi tarafından ortaya atılan Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisindeki dış ticaretin sebepleri arasına, eksik rekabetçi piyasa yapısı ve ölçeğe göre artan getiri sonucu uzmanlaşmayı da eklemiştir. Aslında eksik rekabetçi piyasa ve ölçek ekonomisi varsayımlarının dış ticaret ile olan ilişkisi, klasik iktisatçılar döneminde de vardır. Ancak eksik rekabet piyasa ve ölçek ekonomisi yapısını da içeren dış ticaret teorilerini matematiksel anlamda formülleştirme, ancak yetmişlerden sonra yapılmıştır. Bu nedenle bu teorilere yeni adı verilmiştir (Torun, 2011: 21-22).

Dünyadaki ticaret yapısı üzerinde çalışılan araştırmalara göre, dünyadaki ticaretin büyük çoğu, benzer faktör donanımı olan ülkelerin arasında yapılmaktadır. Bunun yanında ticaretin önemli bir bölümü de, benzer ürünlerin çift taraflı ticareti anlamına gelen endüstri içi nitelikte yapılmaktadır. Sanayi ülkeleri arasındaki ticareti açıklama konusunda geleneksel karşılaştırmalı üstünlük teorisi yeterli olamamaktadır (Krugman, 1981: 959).

2.4.3.1. Varlık Teorisi

Irvin Kravis'in geliştirdiği bu teori, dış ticaretin mal sağlanabilirliği ve mal birleşimi kriterlerine dayanmaktadır. Ticaretin temel nedeni, bir ekonomide bir malın olmamasıdır. Ülkeler, kendi ekonomisi içerisinde hangi malın üretimini yüksek maliyetli bir şekilde yapıyorsa veya hiç yapamıyorsa, o mal dış ticaret yolu ile sağlanmaktadır. Bir mal bir ülkede sağlanamıyor ise bu durum, talebe oranla doğal kaynakların yetersiz olması ve yavaş teknik ilerleme gibi durumlar söz konusu anlamına gelmektedir (Ordu, 2013: 38).

2.4.3.2. Nitelikli İşgücü Teorisi

Peter Kenen ve Donald Keesing tarafından geliştirilen bu teoride dış ticareti açıklarken, nitelikli iş gücü kullanılmaktadır. Bu teori ile Faktör Donatımı teorisi, çeşitli benzerliklere sahiptir. Bu teori de, Faktör Donatımı Teorisinde olduğu gibi mesleki ve nitelikli işgücü açısından zengin ülkelerin bu alanlarda olan mallarda uzmanlaşması gerektiğini belirtmektedir. Bu nedenle sanayi ülkelerinde emeğin kalitesi ve niteliği farklılaşabilmektedir (Çevik, 2014: 22).

Bu teorinin varsayımları şu şekilde sıralanabilir (Keesing, 1968: 6):

• Ülkelerin tamamında tercih ve zevkler birbirine benzemektedir.

• Piyasalarda tam rekabet koşulları vardır.

• Ölçeğe göre sabit getiri vardır. Ölçek ekonomileri yoktur.

• Taşıma maliyetleri yoktur.

• Doğal kaynaklar dışındaki faktörlerden olan sermaye, nitelikli ve niteliksiz işgücünün ülke içinde dolaşımında serbestlik vardır.

2.4.3.3. Teknoloji Açığı Teorisi

Teknoloji açığı teorisini Michael Vivian Posner gelişmiştir. Bu teoriye göre dış ticaretin en önemli sebeplerinden birisi, teknolojik yeniliklerdir. Bir ülkede yeni bir mal veya bu malı üretirken yeni bir teknoloji kullanılıyorsa, başka ülkeler de o ülkenin üretimini taklit edene kadar, o ülke bu yeni malı ihraç eden tek ülke olarak kalır. Az gelişmiş ülkelerdeki üretim faktörü daha ucuz olmaktadır. Bu ülkeler malları, sanayileşmiş ülkelere oranla daha ucuza üretebilmektedir. Taklit yolu ile

yeni bir malı daha ucuza üretip, ihraç ederler. Ülkelerin arasında bulunan rekabet üstünlüğü, malı daha sonradan icat eden ülkeye geçer. Malın icadını ilk yapan ülke, bu ürünü ithal eder. Daha sonradan ithalatçı konumuna gelen bu ülke, dış ticaret açığı vermeye başlar. Ancak Ar-ge faaliyetleri yolu ile yeni ürünlerin icadını yapan gelişmiş ülkeler, icat edilen yeni ürünlerini az gelişmiş ülkelere ihraç ederler. Bu nedenle dış ticaret açığı, taklitçilik yöntemiyle üretim yapan az gelişmiş ülkelerde görülmektedir (Doru, 2013: 15).

2.4.3.4. Ürün Dönemleri Teorisi

Raymon Vernon tarafından geliştirilen Ürün Dönemleri Teorisi, Teknoloji Açığı Teorisi geliştirilerek oluşturulmuştur. Teori, ürün yenileme ve ürün geliştirme süreçlerinin duraklama yaşadığı aşamaya doğru zaman içerisinde bir ürünü üretmenin daha kolay olabileceği düşüncesinden ortaya çıkmıştır. Bir ürün, 5 aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar giriş, büyüme ve genişleme, olgunluk, gerileme ve yok oluştur. Bu teoride belirtildiği üzere bazı ülkeler, ellerindeki malları üretme konusunda uzman hale gelirken, bazı ülkeler de yeni mal üretme konusunda uzman olmaktadır. Asıl önemli varsayımsa, bir mal yeni mal olma konumundan eski mal olma durumuna gelirse, o malı üretildiği yer de değişir. Teorinin ilk döneminde yeni ürün üretmen, yalnıza o ürünü icat eden ülke tarafından yapılır. İhracata yönelik olmayan üretim, iç talebin karşılanması için yapılmaktadır. Bu yüzden boyutları daha küçüktür. İkinci dönemdeyse üretici ve ürün sahibi hala icadı yapan ülkedir. Bunun yanında ürünün üretim kapasitesi de artmakta, iç talebin karşılanması dışında ihracat da yapılmaya başlanmaktadır. Üçüncü dönemde değişimlerin yaşandığı görülür. Malı üretme maliyeti arttığından dolayı icadı yapan ülke, bu maliyetlerin düşürülmesi için bu ürünün patentini ve lisansını başka ülkeler ile paylaşmakta, bu şekilde üretimin yerini değiştirmektedir. Bu nedenle ülkenin ihracatı daralır. Dördüncü dönemde, söz konusu ülkenin ihracatı belirgin bir oranda azalır. Ürünün taklidini yapan ülke, malı ihraç etmeye başlar; ithal etmeyi bırakır. Son dönemdeyse icadı yapan ülke, ürünün ihracatını ve üretimini tamamen sona erdirir. Yeni malın ihracatı ve üretimini taklitçi

ülke yapar. İcadı yapan ülke bu döneme girdiği zaman, yeni bir ürün icat etme yoluna gider (Aral, 2015: 32-33).

2.4.3.5. Tercihlerde Benzerlik Teorisi

Staffan Burenstam Linder tarafından geliştirilen bu teoriye göre dış ticaret, kişi başı gelir düzeyi birbirine benzeyen ülkeler ve dolayısı ile homojen olmayan mallarla ilgili tercih ve zevkleri benzeyen ülkelerin arasında yoğun olarak yapılmaktadır. Ülke içinde kişi başına gelir düzeyleri ve tüketici talepleri, yakın bir ilişki içerisindedir. Bunun nedeni, kişi başı gelir düzeyinin, insanların tercih ve zevklerini etkilemesidir. Üretim de bu talebe göre yapılır. Üretim ile birlikte ülkedeki talebi karşıladıktan sonra, benzer tercihleri olan ülkelere bu ürünler ihraç edilir (Şeker, 2015: 18).

2.4.3.6. Ölçek Ekonomileri Teorisi

Bu teori, ekonomik koşulları aynı olan ülkelerin birbirleri ile yaptığı ticareti açıklamaktadır. Bu teorinin ana varsayımı, maliyetin üretim ölçeklerine göre artan getiri sağlamasıdır. Büyük ölçekli olan işletmelerin üretimi, ortalama maliyetin azalmasını sağlamaktadır. Bunun yanında küçük ölçekli firmalarınsa etkisinde azalma olmaktadır. Pek çok küçük ölçekli firma yerine, daha az sayıda büyük ölçekli firma oluşturulmaktadır. Ölçek ekonomileri, firmalar için dışsal ya da içseldir. Üretimde uzmanlaşmak ya da üretim kapasitesini arttırmak, firmanın kendi ölçek ekonomisinden kaynaklanmaktadır. Bu tarz firmaların üretiminde artış olduğu zaman, küçük firmalara oranla daha fazla avantaja sahip olmakta ve bunun karşısında küçük firmalar, rekabet gücünü kaybetmektedir. Bir firmanın ortalama maliyetinin düşme sebebi kendisi değil de, kendi alanındaki endüstride üretimin genişlemesiyse, burada dışsal nitelikli bir ölçek ekonomisi yaşanmaktadır. Endüstrinin genişlemesi ile ortalama maliyetler, etkin kaynak artışı veya nitelikli işgücü sayesinde azalmaktadır. Üretimin ölçek ekonomisi ile yapılması, dış ticaret açısından önemlidir. Ölçek ekonomisi ile beraber ülkeler, uzman oldukları birkaç ürün

üzerinde yoğunlaşarak üretim yaparlar. İhtiyaç duydukları başka ürünleriyse ithal ederler. Tüketicilerin en çok tercih ettiği ürünlere yoğunlaşan firmalar, daha az tüketicinin tercih ettiği ürünleri ithal etmeyi seçer (Temel, 2017: 20-21).

2.4.3.7. Monopolcü Rekabet Teorisi

İlk kez Edward Chamberlin'in ortaya attığı bu teoriye Elhanan Helpman ve Paul Krugman da pek çok katkıda bulunmuştur. Günümüzde eksik rekabet piyasalarının ticaret modellerine dahil olması ve ölçeğe göre artan getiriler, uluslararası ticaret teorilerinin en aktif alanı olmuştur. Ölçeğe göre artan getiriye ilgi duyulmasının nedeni, bu etmenin faktör donanımı teorisi için gerekli olan bir değişiklik olduğu düşüncesidir. Eksik rekabet piyasalarına ilgi duyulmasının nedeniyse, endüstri içinde yapılan ticarette görülen artışın incelenmek istenmesidir (Baldwin, 1986).

Monopolcü Rekabet Teorisine göre dış ticaretin sebepleri faktör donatımı ve karşılaştırmalı üstünlükler değil, azalan maliyetler ve ölçek ekonomileridir. Ticaretin büyük bir kısmı, farklılaştırılan mallara dayanır. Monopol üreticiler, üretimi yapar. Sanayi malları üreten bir ülke, aynı sanayi dalında farklılaştırılan malları hem ithal hem de ihraç etmektedir. İki yönlü ticareti açıklamak için de bu teori kullanılmaktadır. Bunun yanında dış ticaretin tüketici ve üreticilere sağladığı faydalara da odaklanılmaktadır. Bir ürün ülkesinde üretilmediği zaman tüketiciler, ithalat aracılığıyla o malı tüketme şansına sahip olabilir. Diğer yandan üretim hacminde genişleme oldukça, üretimin maliyeti de düşmektedir. Bu sayede üreticiler, kaynak kullanma konusundaki verimliliği arttırmada avantaja sahip olurlar (Doru: 2013: 17-18).

2.4.3.8. Oligopolcü Rekabet Teorisi

Paul Krugman ve James Brander'in geliştirdiği bu teoride işletmeler arasında stratejik bir etkileşim bulunmaktadır. Bir işletmenin, rakibinin kendi

davranışına olan tepkisi ile alakalı sahip olduğu öngürüyü konjektürel bir değişim şeklinde ifade etmektedirler. Rekabet konusunda analizciler, karar etmeninin üretim miktarı olduğu Cournot veya karar etmeninin fiyat olduğu Bertrand yaklaşımı ile stratejik karar değişkenine karar verirler. Cournot oligopol modeline göre firmalar, kârlarını en üst seviyeye çıkaran üretim miktarına karar verirken, rakip firmanın üretim miktarını veri olarak kullanmaktadırlar. Bertrand oligopol modelindeyse firmalar, kârı en üst seviyeye çıkaran fiyat düzeyiyle ilgili kararlar alırken, rakip firmanın fiyat düzeyini veri olarak kullanırlar. Bu model, firma davranışları açısından daha gerçekçi olmaktadır fakat Cournot modelinin sonuçları, akla daha yatkındır. Bu nedenle oligopolcü modellerde genelde Cournot davranışı kullanılmaktadır. Bu teoride belirtildiği üzere dış ticaretin ana nedenleri, yurtdışı ve yurtiçindeki karşılıklı talep eğrisinde görülen esnekliklerin, birbirlerinden farklı olmasıdır. Yurtiçindeki piyasalarda yerli piyasa payının başka ülke paylarına oranla daha büyük olması, yerli firmaların yurtdışı talep eğrisi esnekliğinin, yurtdışı esnekliğinden daha büyük olmasına neden olmaktadır. Talep esnekliğinin daha büyük olması, marjinal gelirin de büyük olması anlamına gelmektedir. Marjinal gelirin yüksek olması da ulaştırma maliyetlerini sağlamak için yeterlidir. Ülkelerin talep esneklikleri arasında görülen farklılık, her iki firma da damping yaptığı için, aynı ürünün iki yönlü ticaretine yol açmaktadır. Bu modelde ulaştırma maliyetlerinin elde edilmesi durumu gerçekleştiğinde, dış ticaretin de yapılabileceği vurgulanmaktadır. Özet olarak Oligopol Dış Ticaret Teorisine göre eksik rekabet piyasasının nedeni, ölçek ekonomileridir. Oligopolcü piyasa yapısı, ülkelerin birbirleri ile ticaret yapmasına neden olan bir faktördür (Torun, 2011: 26-27).

2.5. Dış Ticaret Politikası

Bir ülke içerisindeki özel ya da kamu kuruluşlarının veya kişilerin, başka ülkeler ile yaptıkları hizmet ve mal alım satımını içeren politikaları tümü, dış ticaret politikasıdır (Arda, 2002: 94). Dış ticaret politikasını korumacı politika ve serbest politika olarak ikiye ayırmak mümkündür. Serbest dış ticaret politikasında hükümet engeli bulunmamaktadır. Bu dış ticaret politikası 1900lü yılların başına kadar sanayi

devrimini tamamlayan Batı Avrupa ülkeleri ve özellikle İngiltere'de uygulanmıştır. Sanayi devrimini daha geç yapan Almanya'da, korumacı dış ticaret politikası uygulanmıştır. Gelişmekte olan başka ülkeler de, korumacı bir dış ticaret politikası uygulamak gerektiğini savunmuştur. Dış ticaret politikası, genel ekonomi politikasının en önemli araçları arasındadır. Devlet tarafından uygulanan dış ticaret politikası ile ülkenin dış ticaret eylemleri özendirilebilir ya da sınırlanabilir. Bunun yanında dış ticaret politikası, bu işlemleri yapma şeklini düzenlemek için önlemler alma sistemidir (Cingöz, 2011: 14-15).

2.5.1. Dış Ticaret Politikasının Amaçları

Dış ticaretin serbest olması, teorik açıdan bakıldığı zaman güçlü olmaktadır fakat uygulama açısından bakıldığı zaman, uluslararasında yapılan bir ticarette sınırlamayı tamamen kaldırma durumuna pek rastlanmamaktadır. Çeşitli amaçlara göre hükümetler, dış ticarete müdahalede bulunmaktadır. Ekonomik amaçların yanında sosyal ve siyasal amaçlar da mevcuttur (Seyidoğlu, 2007: 116).

Ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi, az gelişmiş ülkelerin temel hedefidir. Dış ticaret politikalarıysa, daha çok ülke içi sanayinin, dış piyasada olan rekabet gücünü arttırmak için ithalatı kısıtlamaktadır. Döviz kazandırdığı için de ihracat, teşvik edici olmaktadır. Bu politikalar, yerli ürünlerdeki talep ve arzda görülen dengesizlikleri gidermek ve bu mallarda fiyat istikrarını sağlamak, bunun yanında kaynak dağılımında da etkinliği sağlamak gibi çeşitli amaçlara göre yapılmaktadır. Bazı ürünler iç piyasada daraldığı için, iç fiyatların artmasına ve dolayısıyla enflasyonun görülmesine yol açabilmektedir. Bu gibi durumlarda hükümetler, bu malları ithal etmeyi kolaylaştırmalı, önünü açmalı ve böylece arzda yaşanan tıkanıklıkları gidererek, fiyat istikrarını sağlamalıdır. Bir ülkenin, sahip olduğu kaynaklar ile kendi kendine yetmeye çalışması ve kendisini dış faaliyetlere tamamıyla kapatması, globalleşen dünyada çok zor olmaktadır. Küreselleşme ile beraber ülkeler, dışa açılmaya başlamıştır. Dolayısı ile dış ticaret politikalarının uygulanması, bütün ülkeler açısından gereklidir (Aral, 2015: 35).

Dış ticaret politikasının uygulanma amaçları şunlardır (Köksal, 2016: 14):

• Ülkede yaşayan insanların refah düzeylerinin arttırılması, hayat standartlarının üst seviyelere çıkartılması,

• Ülkedeki sanayinin korunması, daha da gelişerek dış ticaretteki rekabet ortamına dahil olmasının sağlanması,

• Uluslararası ticarette oluşan dengesizliklerin giderilmesi,

• Ülkede tam istihdamın sağlanması,

• Dış fazla ve dış açık için politikaların düzenlenmesi,

• Ülkede içindeki ve başka ülkelerdeki dış politikanın yönlendirilmesi,

• İktisat politikalarını kullanarak fiyat istikrarının sağlanması.

2.5.2. Dış Ticaret Politikasının Araçları

Ülkeler, dış ticarete çeşitli yollar ile müdahalede bulunarak, kendi çıkarlarını korumaktadır. Bu müdahaleler, dış ticaretin hacminin arttırılması veya kısıtlanması amacı ile yapılmaktadır. Bu müdahale için ülkeler tarafından kullanılan yöntemler, o ülkenin dış ticaret politikası araçlarıdır. Bu araçların zaman içerisinde şekillerinin ve amaçlarının değişmesi yüzünden, farklı biçimlerde görülebilmektedir (Şeker, 2015: 27).

Dış ticaret politikasının araçları dolaylı veya doğrudan olabilmektedir. Doğrudan araçlar tarife dışı önlemler, döviz kontrolü, ihracatın özendirilmesi ve

gümrük tarifeleridir. Dolaylı araçlarsa maliye ve para politikalarıdır (Ertürk, 2001: 108).

2.5.2.1. Gümrük Tarifeleri

Gümrük tarifeleri, ihraç ve ithal mallar üzerine koyulan vergilerdir. İhraç ürünlere koyulan vergilere şu anda pek rastlanmamaktadır fakat ithal ürünlere vergi uygulaması devam etmektedir. İthal mallara üç sebepten dolayı vergi koyulmaktadır; döviz giderlerini azaltmak, yeri üreticiyi bu yollar ile korumak, vergi aracılığı ile devletin gelir elde etmesi. İki türlü gümrük tarifesi vardır. Bunlar, uluslararası anlaşmalar ile koyulan sözleşmeli tarifeler ve ulusal yasalarla koyulan otonom tarifedir. Ayrıca karma, hasılat, spesifik ve advolarem vergiler gibi başka vergiler de uygulanmaktadır.

Ticaret konusunda dünya çapında önemli etkilere sahip ülkeler tarifelerini yükselttiği zaman, bu durumdan pek çok ülke etkilenmektedir. Ülkeler, gelir elde etme ve kendilerini koruma amacıyla tarifelerini yükseltme yoluna gitmektedir. Bu tarz bir durum, dünya sanayisi ve ticareti üzerinde olumsuz etkiye neden olabilmektedir. Özellikle gelişmiş ülkeler gümrük tarifelerini bir politika aracı şeklinde kullanırken dikkatli olmalıdır (Çapan, 2009: 34-35).

2.5.2.2. İhracatın Özendirilmesi

Bürokrasiyi azaltmak, teşvik ve mali destek gibi yollar ile ihracatı özendirerek ülkeye giren döviz girişini arttırmak için uygulanan yöntemler arasındadır. İhracat yapan firmaya, ülkesine sağladığı döviz miktarı karşılığında daha fazla ulusal para ödemek, bu uygulamalar arasındadır. Diğer bir uygulama da, ihracatı yapılan malların üretim maliyetinin azaltılmasıdır. İhracat işlemlerinde bürokrasiyi azaltmak da bu uygulamalar arasındadır (Aygören, 2014: 32).

2.5.2.3. Döviz Kontrolü

Dış ticarette ürün fiyatlarını öderken kullanılan uluslararası ödeme araçlarının ülke dışından veya ülke dışına transferinde zorluk yaşanmasına karşı yapılan uygulamalardır. Döviz alma ve satma yetkisi, ithal kotası ve sabit kur sisteminde uygulanan kambiyo denetimindeki bazı ticari bankalar ve merkez bankasıdır. Bu yöntem daha çok yüksek miktarda ve kronik dış ödeme dengesi ile karşı karşıya kalan ülkelerde uygulanır. Döviz kontrolüyle beraber ülkedeki yüksek dış ticaret açığının artmasının önüne geçilmektedir. Döviz kontrolü yolu ile ülkeler, ülkenin döviz talebinin ve döviz arzının da kontrolünü yapmaktadır. Burada devletin aldığı kararların rolü büyüktür. Bu yöntem, serbest ticaret için uygun değildir ve kaynak dağılımına etkileri olumsuzdur (Aral, 2015: 36).

2.5.2.4. Tarife Dışı Önlemler

Tarife dışı önlemler, tarifelerin dışında ticarette uygulanmakta olan tüm engeller ve ticareti genişletme konusunda alınan önlemlerdir. Bu önlemler yalnızca ithalat veya ihracatı kısma konusundaki politikalardan meydana gelmemektedir. Bunun yanında üretim ve ihracatı teşvik etme konusundaki politikaları da kapsamaktadır (Deardorff ve Stern, 1997: 5).

Tarife dışı önlemlerin uluslararası ticaretteki önemi büyüktür. Bu önlemler ile devlet, dış ticareti kontrol edebilmektedir. Bu önlemleri, dış ticareti hangi yollar ile etkilediğine, ekonomik etkilerine ve önlem alınan faaliyetlerin ne olduğuna göre sınıflandırmak mümkündür. Bu önlemlerin bir kısmı ithalata, diğer kısmı da ihracata yönelik politikalar uygulama amacıyla kullanılmaktadır (Şeker, 2015: 31). Tarife dışı önlemler, ithalat ve ihracat önlemleri olarak Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Tarife Dışı Önlemlerin Sınıflandırılması

İthalat Önlemleri	Teknik Önlemler	• İnsan ve bitki sağlığı önlemleri • Teknik önlemler ve ürün standartlar • Sevkiyat öncesi denetim ve diğer prosedürler
	Teknik Olmayan Önlemler	• Koşullu ticaret koruma önlemleri • Lisans, kota, yasak ürünler ve miktar kısıtlamaları • Fiyat kontrol önlemleri • Finansal önlemler • Rekabeti engelleyen önlemler • Ticari yatırım önlemleri • Dağıtım kısıtlamaları • Satış sonrası hizmet kısıtlamaları • Sübvansiyonlar ' • Devlet ihale kısıtlamaları • Fikri mülkiyet önlemleri • Menşei kuralları
İhracat Önlemler	Teknik Önlemler	• İhracatta teknik ve idari önlemler
	Teknik Olmayan Önlemler	• Gönüllü ihracat kısıtlamaları • İhracat sübvansiyonları ve telafi edici vergileri • İhracat kotaları, ihracat lisansları ve vergiler • Kamu işletmeleri ve ihracat kanalları • İhracatta fiyat kontrol önlemleri • Yeniden ihracat önlemleri • İhracat vergileri ve ambargo

Kaynak: Şeker, 2015, s. 32.

2.6. Dış Ticareti Etkileyen Faktörler

Dış ticarete etki eden yurtdışı ve yurtiçi gelir düzeyi, göreli fiyatlar, döviz kuru, nüfus, mesafe, ortak sınır, ortak dil, doğrudan yabancı yatırımlar ve ticaret reformları gibi çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler aşağıda açıklanmıştır.

2.6.1. Yurtiçi Ve Yurtdışı Gelir Düzeyleri

Yurtiçi ve yurtdışı gelir düzeylerinin etkisi, dış ticarete etki eden faktörler arasında önemli bir yerdedir. Sabit fiyatların olduğu varsayımı ile bir ekonomide gelirlerde artış olduğu zaman, tüketimde de artış olmaktadır. Hem yurtdışı hem de yurtiçindeki malların tüketimi artacaktır. Bunun sonucunda da ülke gelirine bağlı olarak, dış ticaret değişkenleri üzerinde de değişimler görülecektir. Bir ülkenin yurtiçi ve ithalat gelir düzeyi arasında pozitif bir ilişki vardır. Bu ilişki, iki faktör ile alakalıdır. Bunların birincisi, ülkede üretim yapılması için gerekli olan kaynakların belirli bir oranda yabancı girdi ile alakalı olmasıdır. Diğeriyse ülke içi tüketimin bir bölümünün ithal mallara doğru yapılmasıdır. İthalatta görülen bu artış, dış ticaret açığını da arttırmaktadır. İthal malların talebinin gelir esnekliği, bir başka önemli durumdur. Bu gelir esnekliği, ithalatta görülen yüzdeki değişimin, gelirdeki yüzdelik değişime olan oranıdır. İthalatta yaşanan artış, gelirde görülen artıştan büyük olursa, esneklik de birden büyük olmaktadır. Böyle bir durumda ithalat bağımlılığı artmaktadır. Bunun aksi bir durum gerçekleştiği zaman, yani ithalatta yaşanan artış gelir artışından küçük olduğu zaman, esneklik de birden küçük olmaktadır. Başka bir deyişle, ithalata olan bağımlılıkta azalma olmaktadır. Bu oranlar birbirine eşit olduğu zamansa ithalata olan bağımlılıkta bir değişim görülmeyecektir. Alan yazında yapılmış olan ampirik çalışmalarda, gelir değişkeni olarak GSYİH ya da kişi başı gelir değişkenleri kullanılmıştır. (Yücel, 2006: 50).

2.6.2. Mesafe

Ticaret maliyetler, bir ülkenin dış ticarete yönelmesindeki en önemli belirleyici unsurlar arasındadır. İletişim altyapısı, yetersiz ulaşım ve uzaklık, bazı ülkelerin dış ticaret yapmasını engellemektedir. Bu ülkelerin küresel ekonomiden uzaklaşmasına neden olarak, onları üretim ağının dışına itmektedir. Ülkeler arasında bulunan mesafe, ulaşım maliyetlerini belirleyen en önemli etmendir. Bu maliyetleri hesaplayabilmek için ülkeni ada ülkesi olması, deniz kıyısına olan uzaklığı gibi coğrafi konumu ve yolların taşla döşenmiş olması, trafiğinin yoğun olması, demir

yolunun olması gibi alt yapılara sahip olması, önemli faktörler arasındadır. Altyapı problemlerinde artış olması, ulaşım maliyetlerinde de artış yaşanmasına neden olmaktadır. İki ülke arasındaki mesafe arttıkça, uzun mesafede olan ülkelerle ticaret yapmak daha masraflı olacağından, ithalat ve ihracat azalmaktadır. Ülkelerin arasında bulunan mesafe, ticaret yapan taraflar için belirsizlik ve risk olarak görüldüğünden, ticaret yapma isteklerinde de azalma olmaktadır (Tombak, 2010: 45-46).

2.6.3. Göreli Fiyatlar

Göreli fiyatlar, yurtiçindeki fiyatların yurtdışındaki fiyatlara oranıdır. Bu oran birden küçük olduğu zaman talep esnekliği düşük, birden büyükse yüksek, bire eşitse de birim esnek olmaktadır. İthalat ve ihracat talep esneklikleri üzerinde göreli fiyatlar, büyük etkiye sahiptir. Bilgi maliyetindeki değişimler ve teknoloji faktör fiyatları, bu durumu etkilemektedir. Ülkenin üretim faktörlerindeki göreli kıtlık ve bolluk durumlarının farklı olması ve taşıma maliyetlerinin çeşitliliğine göre, ülkelerin arasındaki göreli fiyatlar belirlenmektedir. Bir ülke, bir malın üretim faktörüne büyük miktarlarda sahipse, diğer ülkelere oranla bu malı üretme konusunda daha avantajlı olacaktır. Bu durumda o malın üretimini daha düşük maliyetle yapacağı için, o ürün o ülkede daha ucuz fiyatlara satılacaktır. Ülkeler arasında bulunan farklılıklara göre de taşıma maliyetlerinde değişiklikler görülebilecektir (Aygören, 2014: 26).

2.6.4. Döviz Kuru

Dış ticaret yapan bir ülke, ödeme yaptığı zaman döviz kullanmak durumundadır. Bu nedenle kurda yaşanan her türlü değişimin, dış ticaret üzerindeki etkisi büyüktür. Döviz kurunda artış olduğu zaman ülkenin ulusal para değerinde düşüş olacağından, ulusal paraya olan talep artmaktadır. Yerli mallarla ilgili yurtdışı talebinde de artış görülecektir ve bu artış, ihracatın da artmasına neden olacaktır.

Fakat döviz kurları oynak ve aşırı değişkendir. Bu durum, dış ticaretle ilgili kararlar almayı ve bu kararları uygulamayı zorlaştırmaktadır (Ayhan, 2016: 41).

2.6.5. Nüfus

Nüfus, ithalat yapan ülkedeki insanların diğer bir ülkedeki malları talep etmesine etki eden bir diğer faktördür. GSYH'yi nüfusa bölerek, ülkedeki kişi başı gelir hesaplanmaktadır. Bu değişken, ithalatçı ülkenin satın alım gücünü göstermektedir. Bazı araştırmacılara göre nüfus artışı, ülkelerin karşılıklı yaptığı ticaretin artmasını sağlamaktadır. Bunun yanında bir ülkenin nüfusu, aldığı veya verdiği göçten de etkilenmektedir. Bir ülke insan kaynağına ihtiyaç duyuyorsa, yaşanan uluslararası göç, ticareti arttırabilmektedir. Bu göçler, ülke içi ya da ülkeler arası yaşanabilmektedir. Bu durum için ikisi de geçerli olmaktadır fakat bir ülkenin kendi içerisindeki göç, o ülkeden dışarıya giden göçe oranla ticaret üzerinde daha az etkiye sahiptir (Helliwell, 1997: 166).

2.6.6. Ortak Dil

İki ülkede aynı dilin kullanılması, uluslararası ticaret de aynı dil ile yapılacağı için önemli bir faktördür. Aynı dilin konuşulduğu ülkeler, ortak bir dilin kullanılmadığı ülkelere oranla, birbirleri ile 2-3 kat daha fazla ticaret yapmaktadır. Ortak bir tarih ya da dile sahip olan ülkeler, diğer ülkelere oranla birbirleri ile daha fazla ticaret yapmaktadır. Ülkelerin aynı dile sahip olması, ticareti arttıran bir etkiye sahiptir. Ticari ve resmi dilin aynı olduğu ülkelerde müzakere ya da antlaşmalar daha kolay yapılacağı için, işlemlere harcanan maliyetler de düşecektir (Batra, 2004:9).

2.6.7. Ortak Sınır

Ülkeler arasında yapılan ticaret üzerinde ortak sınırın birbirine bir zıt etkisi olduğu düşüncesi yaygın bir şekilde belirtilmektedir. Ortak sınırın ülkeler arasında yapılan ticareti arttırması, bu iki ülkenin karşılıklı olarak yaptığı ticaretin daha kolay

olmasını sağlamaktadır. Özellikle komşu ülkeler, coğrafi açıdan diğer ülkelere göre daha yakın olduklarından dolayı, gümrük birliği anlaşmaları ve ulaşımın kolay olması gibi faktörler sayesinde bu ülkeler, birbirleriyle ticaret yapma eğilimi gösterirler. Fakat ortak sınırın ticareti engelleyen bir faktör şeklinde görüldüğü düşüncesi de vardır. Ülke sınırlarında yapılan ticaretin maliyeti yüzünden uluslararası ticarette dalgalanma yaşanabilmektedir. Bu duruma sınır etkisi adı verilir. İki ülke arasında sınırdan mal geçişi yapılırken ulaşım maliyetleri ve tarifeler, ticareti azaltıcı etkilere neden olabilmektedir. Ülkeler arasındaki maliyetler, işlem, ulaşım, tarifeler, tarife dışında kalan engeller ve kotaların oluşturduğu maliyetlerdir. Ülke sınırlarında yaşanan ticaret maliyetleri nedeniyle dış ticarette görülen dalgalanmalara sınır etkisi adı verilmiştir. Özet olarak sınır etkisi, yerli ürünleri belli bir biçimde tercih etmedir. Alan yazında belirtildiği üzere ortak sınır, dış ticaret üzerinde negatif bir etkiye sahiptir (Tombak, 2010: 42-43).

2.6.8. Ticaret Reformları

Bir ülkenin dış ticareti üzerinde faydalı olması açısından ticaretin serbestleştirilmesi önemlidir. Ülkelerin dünya piyasaları ile bütünleşmesi, bu faydalar arasında en önemlisidir. Bunun nedeni, ülkelerin dış piyasa ithalatına ulaşmasının, kendi ihracatını belirlemesine imkan tanımasıdır. Arz fazlalığını gidermek, kaynakları etkin kullanmanın sonucunda, ekonomiye katkı sağlayacaktır. Bunun sonucunda da ekonomideki sektörlerin kapasitesi optimize hale gelecektir. Ülkelerde yaşanan durgunluk dönemlerinde yurtiçindeki talep miktarında düşüş olduğu zaman yerel üreticiler, bu talebi telafi edebilmek için ihracata yönelmektedir. Bu tarz durumlarda yapılan ticaret reformu, durgunluktan kurtulabilmek için önemli bir yol olmaktadır. Sonuç olarak ticaret reformları, üretim faktörlerinin kapasitesinin arttırılması ve etkin kullanılması, üreticilerin ihracat yapması için temel belirleyiciler arasında olacaktır (Yücel, 2006: 52-53).

2.6.9. Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Çok uluslu şirketler, ülkelerin imkanlarından yararlanmak ve pazarlarını geliştirmek için yatırımlar yapmak istemektedir. Pazarını genişletme amacıyla yurt dışına açılan bu şirketler, daha çok çalıştığı ülkedeki yerel satışlarını genişletme çabasına girmekte, yani üretilen yerde satma politikasını izlemektedirler. Aslında diğer ülkelerin sahip olduğu ucuz işgücü, hammadde ve enerji gibi kaynakları kullanarak, maliyeti azaltmak istemektedirler. Başka ülkelerin pazarına ihracat yapma amacı ile gidiyorsa, burada maliyet açısından en elverişli ülkede üretip, oradan dünyaya satma politikasını izlemektedirler.

Doğrudan yabancı yatırımlar ve dış ticaret, bir ülkenin dünya ekonomisiyle entegre olabilmesi için kullandığı iki önemli araçtır. Pazarlama imkanları ve küresel rekabet gücünü göz önüne aldığımızda, bu iki değişken arasında yakından bir ilişki olduğu açıkça görülmektedir. Yabancı sermaye girişleri, bir ülkenin ekonomisine üretim ve istihdam açısından büyük katkılar sağlamaktadır. Bunun yanında getirdiği yöntem bilgisiyle beraber iyileşen üretim süreci ve kalitesi ile dış pazarlara ulaşmak için kullanılan yatırım kanalları da, ülkenin dış piyasadaki rekabet gücünün artmasına yardımcı olacaktır.

Doğrudan yabancı yatırımlar, dış ticaret üzerinde uzun ve kısa dönemde farklı etkilere sahip olabilmektedir. Kısa dönemde ithalatı arttırsa da, uzun dönemde bakıldığı zaman ithal ikamesi veya ihracatla ilgili yeni endüstrilerin kurulmasına imkan sağlayacaktır. Yatırımları yapılmasının sonucunda milli gelir düzeyinde artış olmasına ve marjinal ithalat eğilimine bağlı olarak ekonomide ithalat talebinin yükselmesine yol açabilmektedir (Bayar, 2013: 47-48).

2.6.10. Enflasyon

Enflasyon ve dış ticaretin arasında bulunan ilişki konusunda literatürde, kesin bir görüş birliği bulunmamaktadır. Teorik olarak bakıldığı zaman ölçek

ekonomiler ve uluslararası uzmanlaşma maliyetleri düşürebilmekte; uluslararası ticaret ise anti enflasyonist bir etkiye sahip olabilmektedir (Güneş ve Konur, 2013: 8). Keynesyen talep fonksiyonunda formüle edildiği üzere enflasyon ve dış ticaret ilişkisinde ithalat toplam talebi azaltmakta, ihracat ise toplam talebi arttırmaktadır. Dışa açık olan ekonomilerde ihracatın artması, toplam talebi ve yurtiçi gelirleri arttırmaktadır. Artan toplam talepse yurtiçi fiyatlarda artış yaşanmasına yol açarak, enflasyonu arttıracaktır. Diğer yandan ithalatta artış olması, milli gelirin bir kısmının yurt dışına gitmesine, böylece toplam talebin azalmasına ve enflasyonun düşmesine yol açacaktır.

1990-2000 dönemi için Işık (2003), 42 ülkenin birleştirilmiş senelik verilerini Hausmann (1978) tanımlama testi ile analiz etmiştir. Çalışmasında dışa açıklıkta artış oldukça, uygulanan para politikalarının enflasyona daha fazla etki edeceği konusundaki teorik beklentiyi destekleyen sonuçlara ulaşmıştır.

Bayraktutan ve Arslan (2003) tarafından yapılan bir çalışmada, 1980-2000 yılları arasındaki senelik veriler kullanılarak enflasyon ve ithalat arasında bulunan ilişki, Türkiye için analiz edilmiştir. Eşbütünleşme ve nedensellik testlerinin yöntem olarak kullanıldığı çalışmada, enflasyonda görülen artışın, ithalat hacmine negatif etki ettiği bulunmuştur.

Sekmen'in (2007) yaptığı bir çalışmada Türkiye'nin 1950-2003 dönemindeki yıllık verileri En Küçük Kareler yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre dışa açıklık, para politikalarının üretimi arttırma yeteneğini azaltmakta; öte yandan da enflasyon üstündeki etkisini arttırmaktadır.

Zakaria'nın (2010) çalışmasında, 1947-2007 yılları arası senelik veriler kullanılarak, Pakistan'da enflasyon ve ticari dışa açıklık arasındaki ilişki, GMM yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre enflasyonist sürecin geleneksel bir açıklaması şeklinde olan ekonominin dış ticarete kapalı olması

durumu artık geçersiz hale gelmiş, bunun aksine Pakistan'da enflasyon ve ticari dışa açıklık arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Samimi ve arkadaşları (2011) tarafından yapılan bir çalışmada İran'da 1973-2007 yılları arasındaki senelik veriler kullanılarak enflasyon ve dış açıklık arasındaki ilişki, ARDL sınır yaklaşımı yöntemiyle test edilmiştir. Analizin sonuçlarına göre enflasyon ve dışa açıklık arasında uzun dönemde bir ilişkinin olduğu görülmüş fakat istatistiksel açından bu ilişkinin anlamsız olduğu belirtilmiştir. Diğer yandan enflasyon üzerinde dışa açıklık, kısa dönemde istatistiksel ve negatif olarak anlamlı bir etkiye sahiptir.

Ülke ve Ergün (2011), bir çalışmalarında Türkiye'deki 1995-2010 dönemi aylık verilerini kullanarak enflasyon ve ithalat arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada Granger nedensellik ve eşbütünleşme analizi kullanılmıştır. Analizin sonuçlarına göre ithalat ve enflasyon arasında hem uzun hem de kısa dönemde bir eşbütünleşme ilişkisi bulunmaktadır. Bunun yanında ithalattan enflasyona doğru tek yönlü bir Granger nedenselliği bulunduğu da belirtilmiştir.

Güneş ve Konur (2013), 2000-2011 dönemindeki verileri kullanarak bir eşbütünleşme analizi yapmış, enflasyon ve dışa açıklık serilerinin eşbütünleşik olduğunu bulmuştur. Çalışmaya göre kısa dönemde enflasyon dışa açıklığı pozitif yönde etkilemekte; dışa açıklık da enflasyonu negatif yönde etkilemektedir. Uzun dönemdeyse değişkenler arasında bir eşbütünleşme ilişkisi bulunduğu ve dışa açıklık ile enflasyonun birbirine etki ederek, aynı yönde değişim gösterdikleri belirtilmiştir.

Mercan ve Göçer (2014), Orta Asya ülkeleri olan Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Azerbaycan için 1990-2010 dönemindeki verileri kullanarak Panel veri analizi uygulamıştır. Analizin sonuçlarına göre bu ülkelerdeki dışa açıklık %100 artarsa, enflasyon oranı da %64 artacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ENFLASYONUN DIŞ TİCARET ÜZERİNDEKİ ETKİSİ - TÜRKİYE ÖRNEĞİ

3.1. Veri Seti

Çalışmada, 2003-2019 dönemi mevsimsel verileri kullanılarak Türkiye'de enflasyon ile dış ticaret arasındaki ilişki test edilmiştir. Veri seti Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) tarafından sunulan Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden (EVDS) alınmıştır. Literatürden yola çıkarak 1. Ana model üzerinden enflasyon ve dış ticaret arasında ilişki incelenecektir.

$$CA = f(ENF, RER) \tag{1}$$

(1) Numaralı denklemlerin test edilebilir versiyonu aşağıdaki gibidir:

$$CA_i = \alpha_0 + \alpha_1 ENF_i + \alpha_2 RER_i + \in_i \tag{2}$$

Bu denklikte yer alan ENF enflasyonu temsil eden TÜFE bazlı enflasyon (Yılık % Değişimi), CA ise ödemeler dengesinde cari işlemler hesabı (Milyon ABD Doları) ve reel efektif döviz kuru temsil etmektedir. Kullanılan zaman serileri Tablo 4'te özetlenmiştir.

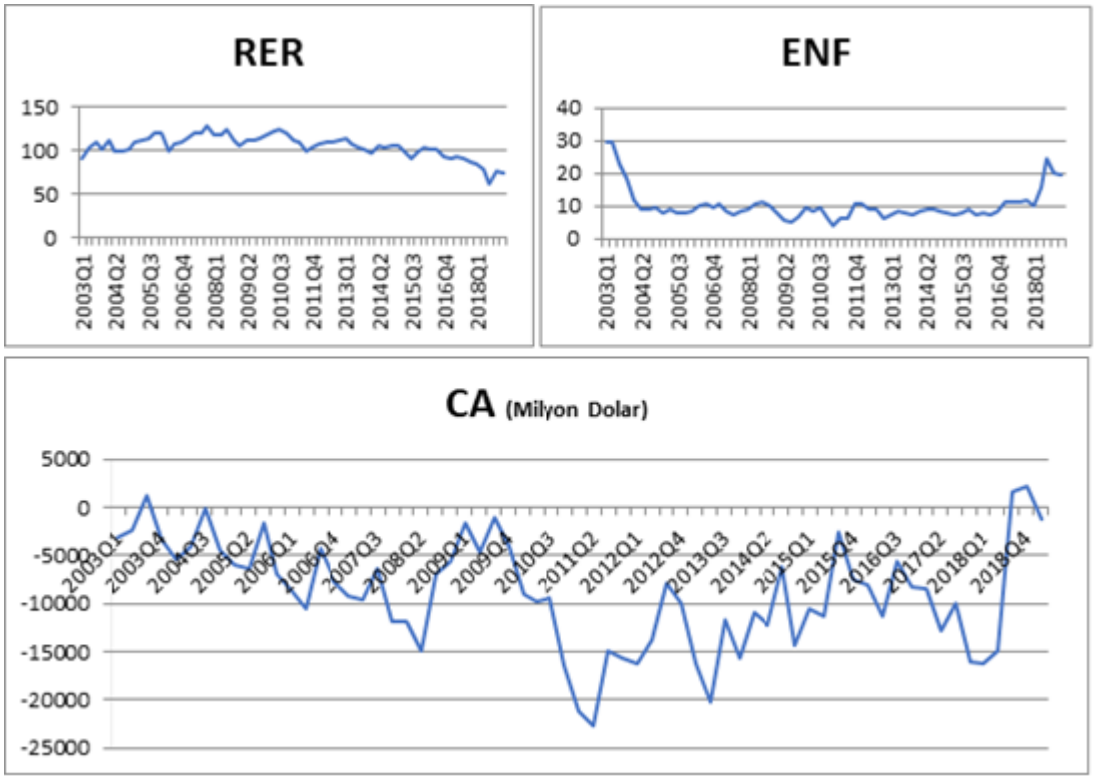
Tablo 4. Veriler ve Elde Edildikleri Kaynaklar

Değişkenin Adı	**Değişkenin Tanımlanması**	**Kaynak**
Cari Açık (CA)	Ödemeler Dengesinde Cari İşlemler Hesabı (Milyon ABD Doları)	TCMB
Reel Efektif Döviz Kuru (RER)	TÜFE Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru (2003=100)	TCMB
ENF	TÜFE bazlı enflasyon (Yılık % Değişimi)	TCMB

Tablo 5'te kullanılan verilerin ana özellikleri (ortalama, maksimum ve minimum miktarları ve standart sapma) ve serilerin grafiksel seyri Şekil 1'de gösterilmiştir.

Tablo 5. Tanımlayıcı İstatistikler

	ENF	**CA**	**RER**
Ortalama	10.31492	-8877.400	104.9694
Maximum	29.76000	2174.000	127.7200
Minimum	3.990000	-22681.00	62.45000
S.Sapma	5.174615	5635.570	12.66216

Şekil 1. Zaman Serileri

3.2. Ekonometrik Analiz

Bu aşamada ele aldığımız zaman serileri için ADF birim kök testi, VAR analizi, Etki-Tepki analizi, Granger Nedensellik testi analizi kullanılmıştır. Bütün kullanılan Zaman serileri mevsimsellikten arındırılmıştır.

3.2.1. Birim Kök Testi

Zaman serileri uygulamasında, ekonometrik testlerde karşılaşılan genel sorun, kullanılan serilerin durağan olmamasıdır. Durağan olmayan ekonomik zaman serileri ile test ve tahminler "sahte regresyon" problemine neden olabilmektedir. Sahte regresyonlar durumunda R^2 ve t-istatistiği anlamlı olabilir. Ancak elde edilen sonuçlar, güvenilebilir bir sonuç olmayacaktır (Enders, 2004:171).

Literatürde çeşitli durağanlık testlerin arasında en çok ve yaygın olan test Genişletilmiş Dickey-Fuller (Augmented Dickey Fuller: ADF) testidir. ADF modelleri üç farklı şekilde oluşturulabilmektedir;

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \lambda Y_{t-1} + \sum_{i=1}^{p} \alpha_i \Delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \qquad \text{Sabitli} \quad (3)$$

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 \text{Trend} + \lambda Y_{t-1} + \sum_{i=1}^{p} \alpha_i \Delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \qquad \text{Sabitli} - \text{Trendli} \quad (4)$$

$$\Delta Y_t = \lambda Y_{t-1} + \sum_{i=1}^{p} \alpha_i \Delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \qquad \text{Sabitsiz} - \text{Trendsiz} \quad (5)$$

1, 2 ve 3 numaralı modellerde, Y_t birim kökün araştırıldığı değişkeni, Δ fark operatörünü $(Y_t - Y_{t-1})$, β_1 sabit terimi, β_2 ilgili zaman serisinin trend içerip içermediğine göre denkleme dahil edilen trend değişkeni katsayısını, α_i olası otokorelasyon probleminin giderilmesi için denkleme dahil edilen gecikmeli bağımlı değişken katsayılarını, p bağımlı değişkenin optimal gecikme uzunluğunu,ε_t ise hata terimini temsil etmektedir.

ADF testinde bir serisinin durağan olması için λ katsayısının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması gerekmektedir. λ katsayısının istatistiksel olarak anlamlılığı hesaplanan t istatistiğinin MacKinnon tablo kritik değeriyle karşılaştırılmasıyla tespit edilmektedir. Eğer t istatistiğinin mutlak değeri MacKinnon tablo kritik değerinden büyükse, H_0 hipotezi reddedilerek, H_1 hipotezi kabul edilir ve serinin durağan olduğuna karar verilir. ADF birim kök testi için hipotezler aşağıdaki gibi oluşturulmaktadır;

H_0: $\lambda = 0$; Y_t zaman serisi durağan değildir.

H_1: $\lambda \neq 0$; Y_t zaman serisi durağandır.

Phillips ve Perron (1988) birim kök testindeki seri korelasyonu için parametrik olmayan alternatif bir kontrol yöntemi önermektedir. Phillips-Perron (PP) birim kök testi hata teriminin zayıf derecede bağımlı olmasına ve heterojen olarak dağılmasına izin vermektedir. Phillips-Perron (PP) testinde Dickey-Fuller'in hata terimleriyle ilgili varsayımı genişletilerek hata terimindeki olası otokorelasyon ve değişen varyans sorunu giderilmiştir. Phillips-Perron (PP) testi aşağıdaki denklemle ifade edilmektedir:

$$\tau_\alpha = t_\alpha \left(\frac{\gamma_0}{f_0}\right)^{1/2} - \frac{T(f_0-\gamma_0)se(\hat{\alpha})}{2f_0^{1/2}S} \quad (6)$$

Burada $\hat{\alpha}$, tahmini; t_α, α parametresinin t oranını; $se(\hat{\alpha})$, standart hata katsayısını; S, test denkleminin standart hatasını; γ_0, hata teriminin varyans tahminini; f_0 , sıfır frekansta hata spektrumun tahmincisini göstermektedir. Durağanlık analizinden sonra ARDL denkleminin belirlenmesi gerekmektedir. Genelleştirilmiş ARDL (p, q) modeli aşağıdaki denklemle ifade edilmektedir:

$$Y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^{p} \delta_i Y_{t-i} + \sum_{i=0}^{q} \lambda_i X_{t-i} + \varepsilon_t \quad (7)$$

(7) numaralı denklemde: Y_t, bağımlı değişken ; X_t, bağımsız değişkeni, β_0, sabit terimi; δ_i ve λ_i, katsayıları; p, bağımlı değişken için optimal gecikme uzunluğunu; q, bağımsız değişkenler için optimal gecikme uzunluğunu; ε_t, hata terimini göstermektedir. ADF ve PP birim kök test bulgular Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Genişletilmiş Dickey-Fuller ve PP Birim Kök Test Sonucu

Değişkenler	ADF Test İstatistiği (sabitli ve trendsiz model)	ADF Test İstatistiği (sabitli ve trendli model)	P-P Test İstatistiği (sabitli ve trendsiz model)	P-P Test İstatistiği (sabitli ve trendli model)
CA	-2.46(3)	-2.28(3)	-2.54(2)	-2.29(2)
ENF	-1.56(4)	-1.80(4)	-3.67(2)***	-3.37(3)*
RER	1.21 (6)	-0.70(9)	-1.50(2)	-3.09(2)
ΔCA	-5.83(2)***	-5.90(2)***	-6.14(7)***	-6.30(8)***
ΔENF	-5.94(3)***	-6.53(3)***	6.22(2)***	-6.92(1)***
ΔRER	-4.90(5)***	-5.07(8)***	-9.65(4)***	-13.31(7)***

********* *ve* sırasıyla %1 ve %10 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir. Parantez içerisindeki değerler optimal gecikme uzunluklarını göstermektedir.*

Tablo 6, sabitli modeller için ADF ve PP t-istatistikleri, negatif ve aynı zamanda Mac Kinnon tablo kritik değerlerine göre istatistiksel olarak 1. devresel farklarında I(1) durağan oldukları anlaşılmaktadır. ENF değişkeni PP testine göre I(0) durağan gibi görünmektedir. Ancak ADF testine göre I(0) durağan değildir. Bu yüzden KPSS yöntemi ek olarak test edildi. KPSS testine göre LM(star) değeri 0.32 olarak %10 anlamlılık düzeyi değerinden (0.34) az olarak duran olmadığı tespit edilmiştir.

3.2.2. Granger Nedensellik Testi

İki zaman serisi gecikmeli ilişkinin varlığı söz konusu ise, ilişkinin nedenselliğinin yönünü istatistiksel açıdan incelemede kullanılan testlerden biri ise Granger nedensellik testidir. Çalışmaya ilgili olarak Granger nedensellik testi 8 ve 9 denklemlerde görülmektedir.

$$\Delta CA = \alpha + \sum_{P=-1}^{J} \Delta(CA_P) + \sum_{K=-1}^{n} \Delta(ENF_K) \qquad (8)$$

$$\Delta CA = \alpha + \sum_{l=-1}^{v} \Delta(CA_l) + \sum_{h=-1}^{w} \Delta(RER_h) \quad (9)$$

Denklem 8, cari açık ile enflasyon arasındaki ilişkiyi ve denklem 9 cari açık ile reel efektif döviz kuru ilişkisini ifade etmektedir. P, k, i, ve h gecikme uzunluğunu temsil etmektedir.

3.2.3. Yapısal VAR (SVAR)

Christiano ve diğerlerine (2006) göre aktarım mekanizması analizinde SVAR önemli bir yöntemdir. Dinamik makro ekonomik verilerin davranışını belirlemede ve ekonomi alanındaki teorik gelişmelerde oldukça faydalı bir yöntemdir (Breitung, 1997; 389). Aynı zamanda SVAR modelleri, beklenmedik bir şok etkisi altında model dinamiklerini analiz etmek için kullanışlı bir araçtır (Gottschalk, 2001; 39).

Rubio-Ramirez ve diğerlerine (2010) göre yapısal VAR (SVAR) modelinde iki dönem (kısa ve uzun dönem) ve üç farklı matris üzerinden analiz yapılmaktadır:

1- A-B Kısıtlamaları (Kısa Dönem)

2- S Kısıtlamaları (Kısa Dönem)

3- F Kısıtlamaları (Uzun Dönem);

Yukarıdaki üç farklı model veya matris arasında şöyle bir ilişki bulunmaktadır:

$A^{*}e = B^{*}u$

$e = S^{*}u$

$\phi^{*}e = F^{*}u$

Kısa dönem S modeli şu şekildedir:

$e_t = S^{*}u_t$

$\sum_e = S' S''$

$(I - A_1 - A_2 - \ldots. - A_p)^{-1} e_t = \phi^{*} e_t = F^{*} u_t$

$\sum_e = \phi^{-1} FF' \phi^{-1'}$

$\phi = (I - A_1 - A_2 - \ldots. - A_p)^{-1}$

Yukarıdaki denklemlerdeki parametreleri tahmin ederken tahminler kovaryans kısıtlamalarıyla birlikte kullanılmaktadır. F Kısıtlamaları Analizi (uzun dönem) için Blanchard ve Quah (1989) tarafından uzun dönem özellikleri kullanılarak alternatif bir yöntem önerilmiştir.

Bu çalışmada hesaplanan A, B, S ve F matrisleri aşağıdaki sunulmuştur. Ancak etki tepki fonksiyon sonuçları bulgular kısmına sunulacaktır.

$$A = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ -0.00 & 1 & 0 \\ 0.00 & 0.53 & 1 \end{pmatrix}, \quad B = \begin{pmatrix} 2606 & 0 & 0 \\ 0 & 1.94 & 0 \\ 0 & 0 & 5.9 \end{pmatrix}, \quad S = \begin{pmatrix} 2606 & 0 & 0 \\ 0.41 & 1.94 & 0 \\ -1.76 & -1.03 & 5.9 \end{pmatrix}$$ ve

$$F = \begin{pmatrix} 6896 & 2491 & -9336 \\ -4.22 & 6.19 & -5.03 \\ 11.26 & 3.29 & 26.26 \end{pmatrix}$$

Bu uzun dönem kısıtlamaları şöyle ifade edilmektedir:

$(I - A_1 - A_2 - \ldots. - A_p)^{-1} e_t = \phi^* e_t = F^* u_t$

$\sum_e = \phi^{-1} F F' \phi^{-1\prime}$

$F = \phi S$

$\phi = (I - A_1 - A_2 - \ldots. - A_p)^{-1}$, indirgenmiş formu VAR parametre tahminleri kullanılarak tahmin edilen uzun dönem çarpan katsayısıdır. Uzun dönemli F modelinin S modeli ile ilişkili olduğu $F = \phi S$ eşitliğinden açıkça görülmektedir.

3.3. Bulgular

3.3.1. Optimum Gecikme Sayısı

Gecikme uzunluk sayısı Granger nedensellik analizinde çok önemli yeri vardır. Çünkü bu analiz gecikme uzunluğuna çok duyarlıdır. Bu yüzden aşağıdaki tabloda gecikme uzunluğu analizi VAR modeli üzerinde belirlenmiştir.

Granger ve VAR modelinin ve modelden elde edilecek tahminlerin güvenilirliği açısından, her değişkenin durağan olduğu mertebede VAR modeline dahil edilmesi ve model için uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekir. Tablo 4'da optimal gecikme seviyesinin belirlenmesinde SC (Schwarz information criterion) gecikme uzunluk değeri bir olarak göstermektedir. Gözlem sayısı 100'den az olduğuna göre SC gecikme sayısı belirleyici olacaktır. Ancak aynı şekilde FPE (Final Prediction Error), AIC (Akaike information criterion) ve HQ (Hannan-Quinn Information Criterion) değerinin 1 gecikmede uygun olduğu görülmüştür. Sonuçlar ele alındığında optimum gecikme değeri bir olarak tespit edilmiştir. Bu değerler Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Optimum Gecikme Değerleri

Gecikme	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-	2.45e+10	32.43496	32.54060	32.47620
1	202.4924	8.37e+08*	29.05836*	29.48091*	29.22331*
2	10.92027	9.23e+08	29.15344	29.89291	29.44210
3	10.08472	1.03e+09	29.25272	30.30909	29.66508
4	7.089688	1.21e+09	29.40368	30.77697	29.93975
5	17.26222*	1.12e+09	29.30732	30.99752	29.96710
6	13.08603	1.13e+09	29.28525	31.29236	30.06875

** değerlere göre seçilen en uygun gecikmeyi gösteren işareti, temsil etmektedir*

3.3.2. Modelin İstikrar Testleri

Tahmin edilen VAR modelinin daha güvenli olması için, hata teriminin birbirini izleyen değerleri arasında ilişki bulunup bulunmadığını veya modelde otokorelasyon olup olmadığını analiz etmek amacıyla AR Karakteristik polinomunun kökleri, modelde sistemin 1 gecikmede (optimum gecikme) durağan olması gerekir. Tablo 5 görüleceği gibi Gecikmeli olarak tahmin edilen VAR modeline ait AR karakteristik polinomun ters köklerinin birim küçük (veya çember içerisinde konumu) modelin durağanlık açısından herhangi bir sorunu olmadığını göstermektedir.

Tablo 8. VAR İstikrar Testi

Kök	**Modulus**
0.872058 - 0.185069i	0.891480
0.872058 + 0.185069i	0.891480
0.725243	0.725243

Serilerin durağanlık özelikleri ve aynı zamanda kullanılan yöntemler önkoşulu doğrultusunda Hansen (1992) ve Phillips ve Hansen (1990) tarafından önerilen tamamen değiştirilmiş EKK (FMOLS) yöntemi altında eşbütünleşme testleri yapılmıştır. Söz konusu eşbütünleşme test teknikleri temelde ADF ve PP yöntemlerine ve model hata terimlerine dayalı testler olmaları nedeniyle tercih edilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 9'da özetlenmiştir.

Tablo 9. Tamamen Değiştirilmiş EKK (FMOLS) Yöntemi ile Eşbütünleşme Testi

EŞBÜTÜNLEŞME TESTİ	**TEST SONUCU**	
ENGLE-GRANGER	$\hat{\tau}$ = -3.71 * $\hat{z}$ = -40.40 ** $\hat{\rho}_{1}$ = -0.30 $\hat{\rho}_{S.E}$ = 0.08	• Değişkenler eşbütünleşiktir. • Hata terimi varyansı: 6647792 • Uzun dönem hata terimi varyansı: 30832830 • Stokastik trend sayısı :3

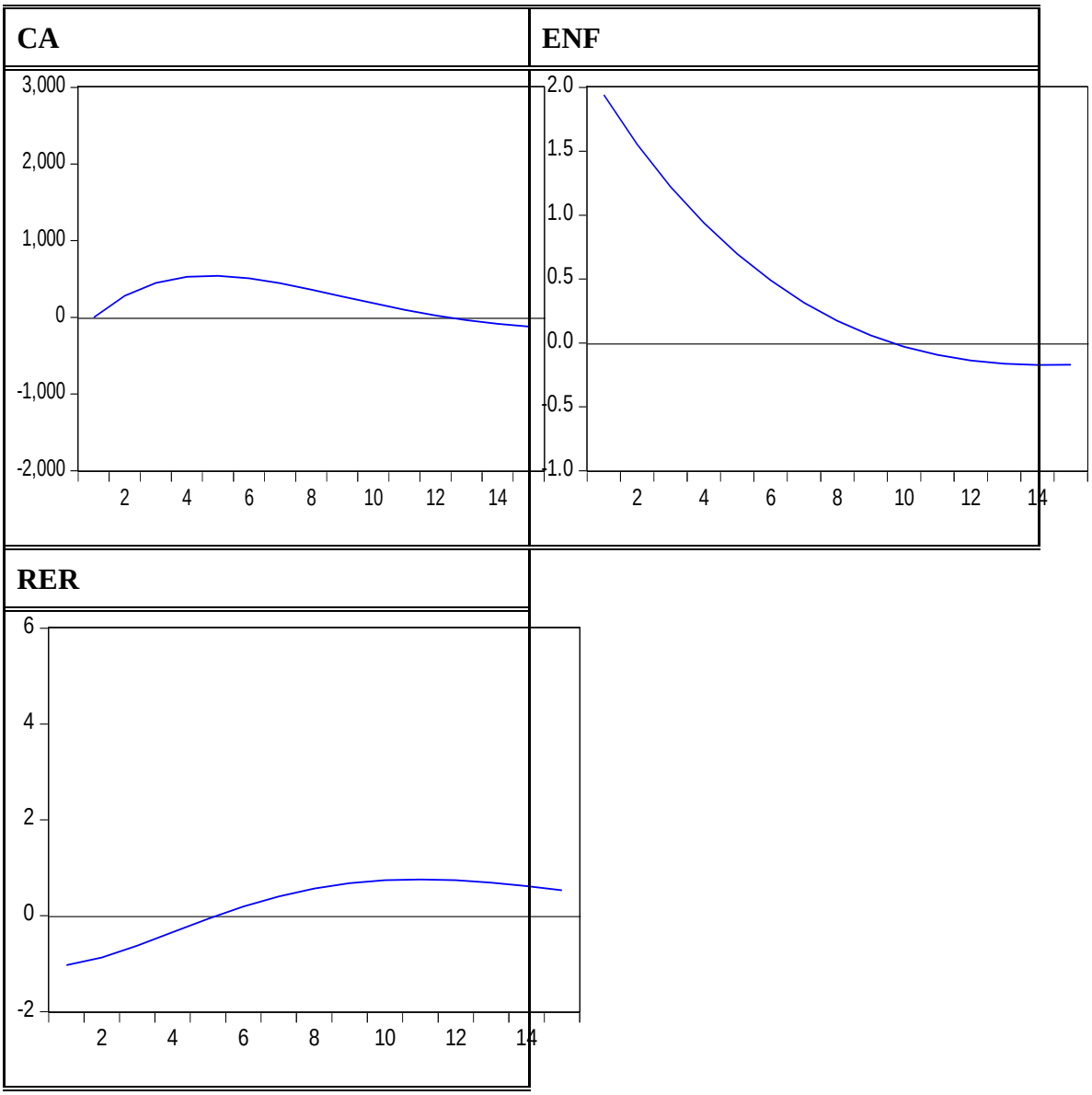
** *ve* * *sırasıyla %5 ve %10 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.*

Tablo 9'da görüldüğü gibi analize dahil edilen değişkenler arasında eşbütünleşik bir ilişki mevcuttur. Yani I(1) de durağan olan seriler uzun dönem ilişkiye sahipler. Bu yüzden serilerin uzun dönem özeliklerini koruyarak Granger nedensellik analizi yapılacaktır. Tablo 10'da Granger nedenselliği sonuçları özetlenmiştir.

Tablo 10. Granger Test Sonuçları

Sıfır hipotez	**F istatistiği**	**Olasılık**	**Sonuç**
ENF does not Granger Cause CA	5.79577	0.0191	ENF, CA'a nedensellik mevcuttur.
CA does not Granger Cause ENF	2.59953	0.1121	CA, ENF'a nedensellik mevcut değildir.
RER does not Granger Cause CA	7.07519	0.0100	RER, CA'a nedensellik mevcuttur.
CA does not Granger Cause RER	7.35013	0.0087	CA, RER'a nedensellik mevcuttur.
RER does not Granger Cause ENF	11.3519	0.0013	RER, ENF'a nedensellik mevcuttur.
ENF does not Granger Cause RER	1.78937	0.1860	ENF, RER'e nedensellik mevcut değildir.

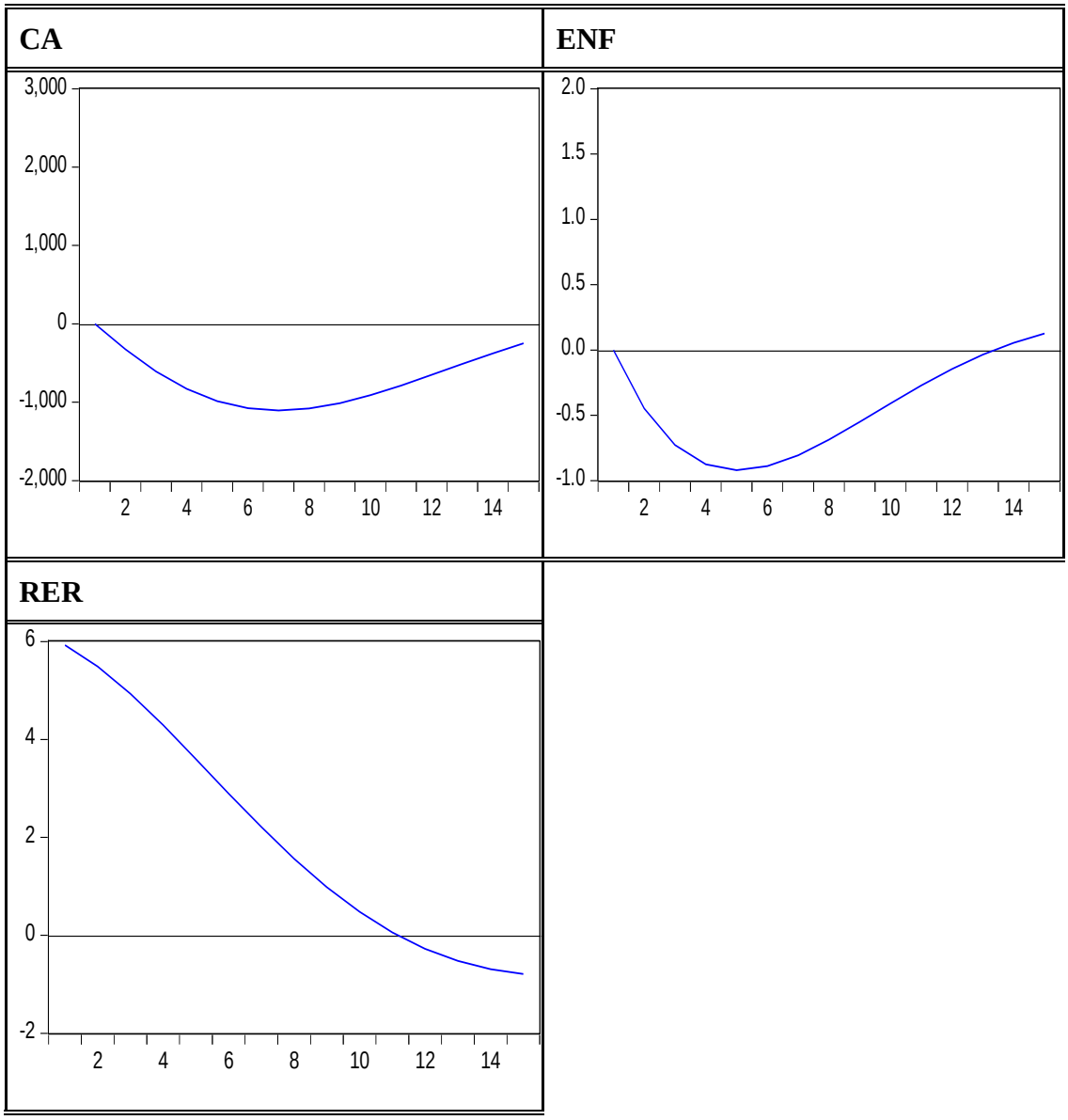
3.3.3. Yapısal VAR *(f(CA, ENF, RER))* Sonuçları

Şekil 2. SVAR Etki-Tepki Fonksiyonları (ENF diğer değişkenler üzerinde etkisi)

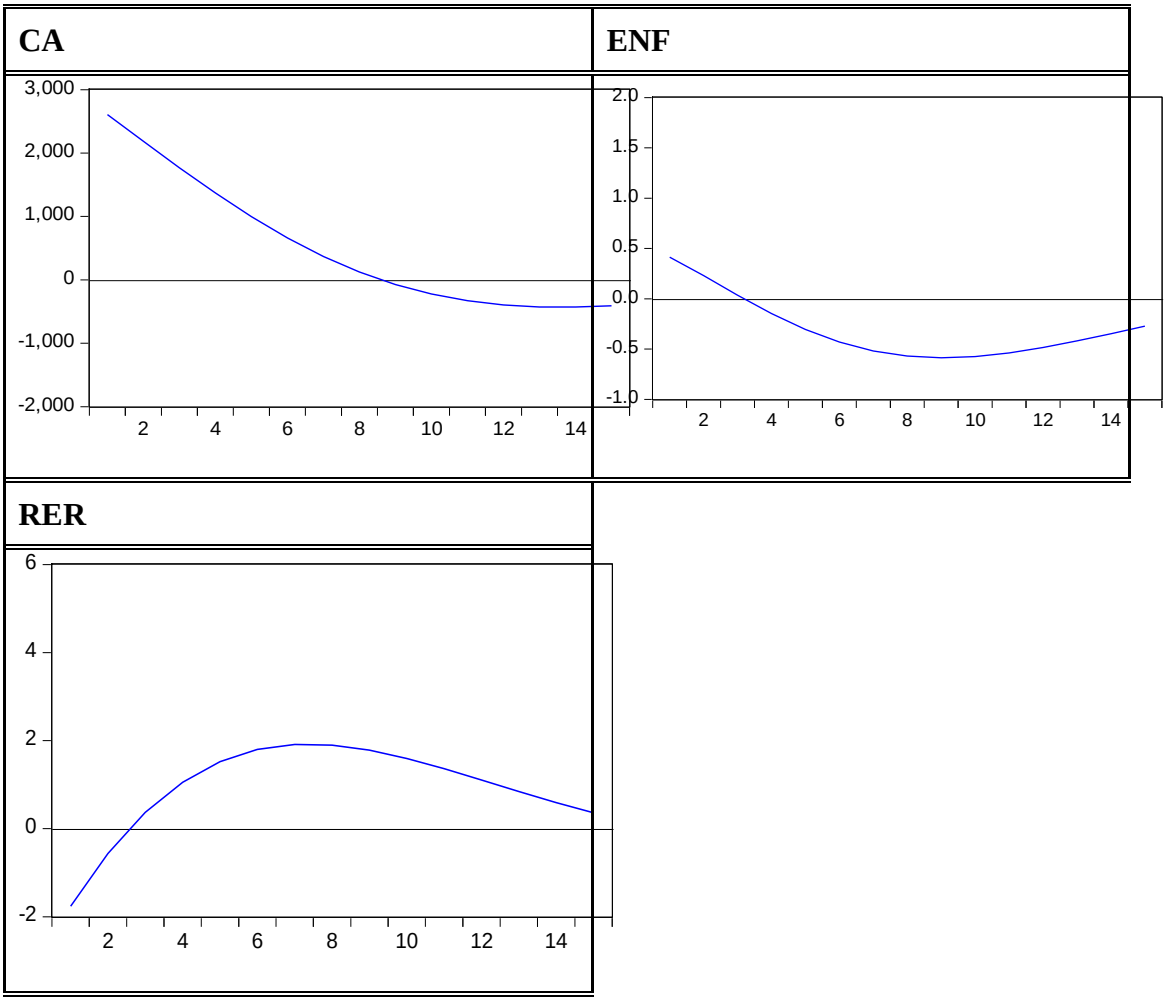
Yapısal VAR Etki-Tepki sonuçlarına göre enflasyon değişkenine verilen bir birim şokun değişkenler üzerindeki etkileri sırasıyla şöyle olmuştur. Şokun CA üzerinde genel olarak etkisi pozitif olmuştur. Yani enflasyon cari açığı artırmıştır. Bu sonuç enflasyon yüksek olduğu dönemde ithalat ile enflasyonu bastırma ile

açıklanmaktadır. Ancak RER enflasyona tepkisi ilk 6 dönemde negatif olup, sonrasında pozitif olmuştur. Yani enflasyon 6 dönemden sonra RER artırarak uluslararası rekabet gücünü düşürerek ithalatın yükselme ve ihracatı düşürme yönünde etkilemiştir.

Şekil 3. SVAR Etki-Tepki Fonksiyonları (RER diğer değişkenler üzerinde etkisi)

Yapısal VAR Etki-Tepki sonuçlarına göre RER değişkenine verilen bir birim şokun değişkenler üzerindeki etkileri sırasıyla şöyle olmuştur. Şokun CA üzerinde negatif etki bırakarak cari açığı negatife etkilemiştir. Aynı şekilde enflasyon üzerinde de negatif etki bırakmıştır. Yani RER artığında rekabet gücü düşerek ithalat hacmi yükselmiş ve böylece enflasyon düşmesi yönünde baskı oluşturmuştur.

Şekil 4. SVAR Etki-Tepki Fonksiyonları (CA diğer değişkenler üzerinde etkisi)

Cari açık yükseldiğinde ilk iki dönemde enflasyonu yükseltmiş ancak enflasyon genel olarak negatif etkilenmektedir. Cari açık bir birimlik pozitif şok reel döviz kurunu ikinci dönemden sonra pozitif etkilenmiştir.

Tablo 11. VAR, LM (Otokorelasyon) Testi

Gecikme	LRE	Rao F İstatistiği	olasılık
1	11.34	1.28	0.25
2	5.56	0.61	0.78

Parantez içerisindeki değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 11'de görüldüğü üzere olasılık değerleri 0.05'den büyük olduğu için, otokorelasyon problemine rastlanılmamıştır ve tahmin sonuçları güvenilirdir.

SONUÇ

Dış ticaret, malların ülke sınırlarından içeriye girmesi veya dışarı çıkmasıdır ve döviz kurları ile enflasyonun dış ticaret ile ilişkisi yapılan çalışmalarda da belirlenmiştir. Dış ticaret, ihracat ve ithalat olmak üzere, alım-satım faaliyetleri açısından iki şekilde gerçekleşmektedir. Ülkelerin ekonomisini kalkındırma açısından önemli bir yere sahip olan ihracat faaliyetleri yapabilmek için ülkede bulunan üretim, ihtiyaçtan fazla olmalıdır. Ülke içerisindeki talebi karşıladıktan sonra, ağırlıklı olarak dış ticaret yapan ülkelere yapılan ihracat arttırılabilmekte, dolayısıyla o ülkenin de ihracatı artmakta, dış ticaret dengesi pozitif olarak sağlanabilmektedir.

Bu çalışma kapsamında, 2003-2019 dönemi mevsimsel verileri kullanılarak Türkiye'de dış ticaretteki değişimin enflasyon ve reel efektif döviz kurları tarafından nasıl etkilendiği incelenmiştir. Genişletilmiş Dickey-Fuller birim kök testleri yardımı ile serilerin bireysel zaman serisi özellikleri, Granger nedensellik testi ile seriler arasındaki nedensellik ilişkilerinin yönü ve Yapısal VAR analizi ile de değişkenler arası etki-tepki mekanizması belirlenmiştir.

Granger nedensellik test sonuçları cari açık ile enflasyon ve reel efektif döviz kuru arasında bir nedensellik olduğunu ortaya koymuştur. Yapısal VAR Etki-Tepki sonuçlarına göre enflasyon değişkenine verilen bir birim şokun değişkenler üzerindeki etkileri sırasıyla şöyle olmuştur: Şokun cari açık üzerinde genel olarak etkisi pozitif olmuştur. Yani enflasyon cari açığı artırmıştır. Bu sonuç enflasyon yüksek olduğu dönemde ithalat ile enflasyonu bastırma ile açıklanmaktadır. Ancak RER enflasyona tepkisi ilk 6 dönemde negatif olup, sonrasında pozitif olmuştur. Yani enflasyon 6 dönemden sonra RER artırarak uluslararası rekabet gücünü düşürerek ithalatın yükselme ve ihracatı düşürme yönde etkilemiştir. Bununla birlikte RER değişkenine verilen bir birim şok cari açık üzerinde negatif etki bırakarak, cari açığı negatife etkilemiştir. Aynı şekilde RER, enflasyon üzerinde de negatif etki

bırakmıştır. Yani RER artığında rekabet gücü düşerek ithalat hacmi yükselmiş ve böylece enflasyon düşmesi yönünde baskı oluşturmuştur.

Enflasyon ve dış ticaret arasında bulunan ilişki ile alakalı şunlar söylenebilir: Yurtdışı talepte artış olması ile, ihracatta da artış olacağı bilinen bir gerçektir. Yurt içindeki üretim yetersiz kaldığı zaman bu durum, yurt içindeki fiyatlarda artış olmasına yani enflasyonun görülmesine yol açacaktır. Tersi bir durum yaşandığı zaman ise yurtdışı talebinde artışın olmasıyla, üretim miktarının artması, üretimin yeterli olması gibi durumlar, ölçek ekonomileri sayesinde, fiyatlarda ve üretim maliyetlerinde düşüş olmasını sağlayacaktır. İthalat arttığındaysa üretim daha çok ara malına bağlı değil ise, ithalat artışıyla beraber yurt içi fiyat rekabeti de gelmekte ve fiyatlarda düşüş görülebilmektedir. İthalat ve ihracat ile enflasyonun arasındaki ilişkiye bakıldığı zaman ise, iki durumla karşılaşılmaktadır. Fiyat artışı, ucuz ithal mal talebine yol açabilmekte veya ihracatta rekabet gücünün azalmasına neden olarak, ihracatı da azaltabilmektedir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlara dayanarak ekonomi politikalarında üretimin ithalata olan bağımlılığının azaltılması yönünde adımlar atılırken, yerli tüketicinin enflasyonun zararlı etkilerinden korunması için de gerekli önlemleri içermesi gerekmektedir. Üretimde ithalat bağımlılığının azaltılması için yurt içi üretimlerde standart, kalite ve teknoloji kapasitesinin artırılmasına yönelik destekler sağlanması, üretim dönüşümünün sağlanması için yüksek katma değere sahip yerli ürün üretiminin ve kullanımının teşvik edilmesi, yerli girdiler ile şekillendirilen üretim kalemlerinin tercih edilmesi ve ekonomik rekabet gücünün artırılmasına dönük bir üretim planlamasının oluşturulması gerektiği düşünülmektedir. Bununla birlikte dış ticaretin ülkemizin ekonomik büyümesi için son derece önemli bir husus olduğu unutulmamalı, dış ticaret aracılığıyla dünyayla entegrasyon sağlanırken ithalat bağımlılığının engellenmesi için politikalar üretilmelidir. Çünkü ithalat bağımlılığı tasarruf açığı ve dış açıkları doğurmak suretiyle ekonomik kırılganlığı etkileyecektir.

KAYNAKÇA

Akkılıç, S. (2010). *Enflasyon Hedeflemesi ve Türkiye Örneği.* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aral, A. (2015). *Türkiye'de Döviz Kuru ve Dış Ticaret İlişkisi: 1992-2013 dönemi eş bütünleşme analizi.* (Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Arda, E. (2002). *Ekonomi Sözlüğü.* İstanbul: Alfa Basım Yayım.

Artan, S. (2004). *Enflasyon-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Literatür ve Uygulama.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Aygören, Y. (2014). *Döviz Kuru-Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği.* (Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi, Kars.

Ayhan, F. (2016). *Döviz Kuru Oynaklığı, Dış Ticaret ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Uygulaması.* (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Aykırı, M. (2008). *Ekonomik Büyüme-Enflasyon-İşsizlik İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama (1980-2005).* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.

Baldwin, R. E. (1986). Structural Change and Patterns of International Trade, *NBER Working Paper*, No: 2058: 1-20.

Baoua Abdou, M. M. (2016). *Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Nijer İçin Zaman Serisi Analizi (1971-2014).* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Batra, A. (2004). India's Global Trade Potential: The Gravity Model Approach, *ICRIER Working Paper*, No. 151.

Bayar, M. (2013). *Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği.* (Yüksek Lisans Tezi). Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak.

Bayraktutan, Y. ve İ. Arslan (2003). Türkiye'de Döviz Kuru, İthalat ve Enflasyon ilişkisi: Ekonometrik Analiz (1980-2000). *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(2), 89-104.

Breitung, Jörg (1997). Recent Developments in Econometric Structural Models: Structural Vector Autoregressions. *IFO studies* 44 (4), 371-392.

Ceylan, R. ve Dikmen, F. (2012). *İktisat, İşletme.* Ankara: Murat Yayınları.

Charbit, Y. (2002). The Political Failure of an Economic Theory: Physiocracy, *Population-E*, 57(6): 855-884.

Christiano, L. J., Eichenbaum, M., & Vigfusson, R. (2006). Alternative procedures for estimating vector autoregressions identified with long-run restrictions. *Journal of the European Economic Association*, *4*(2-3), 475-483.

Cingöz, B. (2011). *Türkiye Ekonomisinde Dış Ticaret Politikası ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Analizi (1980-2008).* (Yüksek Lisans Tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.

Cwik, F. P. (2011). The New Neo-Mercantilism: Currency Manipulation as a Form of Protectionism, *Economic Affairs,* 31(3): 7-11.

Çapan, Z. İ. (2009). *Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1980 Sonrası Türkiye Örneği.* (Yüksek Lisans Tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.

Çepni, E. (2012). *Ekonomik Göstergeler ve İstatistikler Rehberi.* (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Çevik, E. (2014). *Dış Ticaretin Ekonomik Büyümeye Etkisi: 1998-2013.* (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Çiftçi. E. (2015). *Türkiye'de Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Ampirik Bir Uygulama (1980-2014).* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Çöloğlu, H. (1979). *Enflasyon ve Getirdikleri.* İstanbul: Kutsun Yayınevi.

Deardorff, A., Stern, R. M. (1997). Measurement of Non-Tariff Barriers, *OECD Economic Department Working Paper*, No.179: 4-5.

Doru, Ö. (2013). *Dış Ticaret ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi: Türkiye Örneği (1980-2010).* (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Eken, M. H. (1994). Enflasyonun Bankacılık Üzerine Etkilerinin Risk ve Karlılık Açısından Değerlendirilmesi, *Türkiye Bankalar Birliği,* Yayın No: 187. Ankara.

Emiroğlu, G. (2012). *1980 Sonrası Türkiye'nin Dış Ticaret Yapısı ve Büyüme İlişkisi: Bir Ampirik Uygulama.* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Enders, W. (2004). *Applied Econometrics Time Series*, Newyork, John Wiley and Sons.

Erdoğan, A. ve Sekmen, F. (2017). *Pareto İktisat Son Beşli.* Ankara: Süvari Akademi Yayınları.

Ertürk, E. (2001). *Uluslararası İktisat.* İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Gonnelli, A. (1993). *The Basics of Foreign Trade and Exchange, Supplementary Materials,* www.http://ecedweb.unomaha.edu/ve/library/BFTE.PDF (Erişim Tarihi: 29.05.2019).

Gottschalk, J. (2001). *An introduction into the SVAR methodology: identification, interpretation and limitations of SVAR models* (No. 1072). Kiel working paper.

Güneş, Ş. ve F. Konur (2013). Türkiye Ekonomisinde Dışa Açıklık ve Enflasyon ilişkisi Üzerine Ampirik Bir Analiz. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(2), 7- 20.

Hansen, B. E. (1992). Efficient estimation and testing of cointegrating vectors in the presence of deterministic trends. *Journal of Econometrics*, *53*(1-3), 87-121.

Helliwell, J. F. (1997). National Borders, Trade and Migration, *Pacific Economic Review*, 2(3): 165-185.

Helpman, E. (1998). The Structure of Foreign Trade, *NBER, Working Paper*, No: 6752: 148-161.

Işık, N. (2003). Dışa Açılma ve Para Politikasının Enflasyon Üzerindeki Etkileri: Bir Uygulama. *Ekonomik Yaklaşım,* 14(48), 87-96.

İlter, N. (1994). *Türkiye'de 1980 Sonrası Para Arzı ve Enflasyon*. DPT Uzmanlık Tezleri.

Karluk, R. (2007). *Türkiye Ekonomisi.* (11. Baskı). İstanbul: BETA Yayınları.

Keesing, D. B. (1968). Labor Skills and the Structure of Trade in Manufactures,. P.B.Kenen & R.Lawrence, (ed.), *The Open Economy* içinde. New York: Colombia University Press.

Konur, M. (2016). *A Grubu Alan Bilgisi İktisat.* Ankara: Yaklaşım Kariyer Yayınları.

Köksal, M. (2016). *Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği.* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Krugman, P. R. (1981). Intra industry Specialization and the Gains From Trade, *The Journal of Political Economy*, 89(5): 959-973.

Krugman, P. R. ve Obstfeld, M. (2003). *International Economics: Theory and Policy.* Boston.

Kumbaracıbaşı, O. (1976). Ekonomik Doktrinler ve Ekonomik Düşüncenin Evrimi, *İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi,* Ankara.

Künç, S. (2011). *Enflasyon teorileri.* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Mankiw, N. G. (2010). *Makroekonomi.* (6. Baskı). Ö. F. Çolak (çev. ed.) Ankara: Efil Yayınevi.

Mercan M. ve İ. Göçer (2014). Ticari Dışa Açıklığın Ekonomik Etkileri: Orta Asya Ülkeleri İçin Ampirik Bir Analiz. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(22), 27-44.

Ordu, C. F. (2013). *Döviz Kuru Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği.* (Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Orhan, O. Z. ve Erdoğan, S. (2008). *Para Politikası,* Ankara: Yazıt Yayın-Dağıtım.

Ph Phillips, P. C., & Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biometrika*, *75*(2), 335-346.

Phillips, P. C., & Hansen, B. E. (1990). Statistical inference in instrumental variables regression with I (1) processes. *The Review of Economic Studies*, *57*(1), 99-125.

Rubio-Ramirez, J. F., Waggoner, D. F., & Zha, T. (2010). Structural vector autoregressions: Theory of identification and algorithms for inference. *The Review of Economic Studies*, *77*(2), 665-696.

Samimi, A.J., Ghaderi S. ve Sanginabadi, B. (2011). Openness and Inflation in Iran. *International Journal of Economics and Management Engineering*, 1(1), 4249.

Sekmen, F. (2007). Açıklık ve Para Politikasının Etkinliği: Türkiye Uygulaması. *Muhasebeye Finansman Dergisi,* 33, 171-177.

Seyidoğlu, H. (2007). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama,* İstanbul: Güzem Can Yayınları.

Suiçmez, H. (1997). *Enflasyon ve Verimlilik.* Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları.

Şeker, A. (2015). *Tarife Dışı Önlemlerin Dış Ticaret Üzerine Etkisi: Türkiye Tekstil Sektörü Üzerine Bir Uygulama.* (Yüksek Lisans Tezi). Yalova Üniversitesi, Yalova.

Şentürk, C. (2007). *Dış Ticaret-Büyüme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme: Türkiye ve Gelişmekte Olan Ülkelerde İhracata Dayalı Büyüme Hipotezinin Testi.* (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Temel, Ü. C. (2017). *Türkiye'nin Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret İlişkisi Üzerine Bir İnceleme.* (Yüksek Lisans Tezi). Yalova Üniversitesi, Yalova.

Tombak, F. (2010). *Türkiye'nin Dış Ticaretinin Çekim Teorisi Çerçevesinde Analizi: Teori ve Uygulama.* (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Tonus, Ö. (2013). *Temel Göstergelerle Türkiye Ekonomisi.* Ankara: Ekin Yayınevi.

Torun, P. (2011). *Gravity Modeli Çerçevesinde Türkiye'nin Dış Ticareti.* (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Turan, S. A. (2010). *Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Türkiye Üzerine İncelemeler.* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Ulaş, S. (2010). *Enflasyon ve Döviz Kurunun Hisse Senedi Piyasasına Etkileri, İMKB'de Uygulaması.* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Utkulu, U. (2005). *Türkiye'nin Dış Ticareti ve Değişen Mukayeseli Üstünlükler.* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.

Ülke, V. ve U. Ergün (2011). Econometric Analysis of Import and Inflation Relationship in Turkey between 1995 and 2010. *Journal of Economic and Social Studies,* 1(2), 69-86.

Ünsal, E. M. (2005). *Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Açık Ekonomi Makro İktisadı,* Ankara: İmaj Yayıncılık.

Wang, C., Wei, Y. ve Liu, X. (2010). Determinants of Bilateral Trade Flows in OECD Countries: Evidence from Gravity Panel Data Models, *The World Economy*, 33(7): 894-915.

Yavan, N. (2001). *Türkiye Dış Ticaretinin Gelişimi ve Yapısı.* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Yerli, B. G. (2008). *Ekonomik Beklentilerin Enflasyon Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği.* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yücel, F. (2006). Dış Ticaretin Belirleyicileri Üzerine Teorik Bir Yaklaşım, *Sosyoekonomi Dergisi,* 2(4): 47-68.

Zakaria, M. (2010). Openness and Inflation: Evidence From Time Series Data. *Doğuş Üniversitesi Dergisi,* 11(2), 313-322.